

40'ernes og 50'ernes byplanhistorie

Seminar, juni 1987

Dansk Byplanlaboratorium
Byplanhistoriske Noter **I2**

Indhold:

Forord. Af Vibeke Dalgas	3
40'ernes og 50'ernes byplanlægning i Danmark. Af Edmund Hansen	5
Udenlandsk indflydelse på dansk byplan- lægning 1940-60. Af Poul Erik Skriver	33
Specifikke dansk udviklede teorier og løsninger i periodens byplanlægning. Af Arne Gaardmand ..	47
Forskning om 40'erne og 50'ernes byplanlægning. Af Bo Grønlund	59
Referat fra 2. heldagsseminar om "Byplanhisto- risk forskning særlig med henblik på 40'ernes og 50'ernes byplanhistorie".....	71
Deltagerliste ved seminaret	77

40'ernes og 50'ernes byplanhistorie

Seminar, juni 1987

**Dansk Byplanlaboratorium
Byplanhistoriske Noter **I2****

"40-ernes og 50-ernes byplanhistorie",
seminar 1987.

Dansk Byplanlaboratoriums "Byplanhistoriske
Noter", nr. 12.

Forfattere:

Edmund Hansen, Poul Erik Skriver, Arne Gaard-
mand og Bo Grønlund.

Udgivet af Dansk Byplanlaboratorium, 1987.
Copyright.

Illustrationer er citeret fra: Tobias Faber:
"Dansk Arkitektur", Arkitektens Forlag 1963
(Poul Erik Skrivers kapitel) og Arne Gaard-
mand: "Plan og frihed", Dansk Byplanlaborato-
rium 1985.

Hæftet er trykt med støtte fra Margot og
Thorvald Dreyers Fond.

Trykkested: Tutein & Koch, København.

ISBN 87 - 87487 - 60 8

ISSN 0900 - 3274

Dansk Byplanlaboratorium
Peder Skrams Gade 2 B
1054 København K
tlf. 01 13 72 81

FORORD

Den 11. juni afholdt "Byplanhistorisk udvalg" et nyt seminar i fortsættelse af sidste års seminar, der behandlede perioden i 20'erne og 30'erne. Seminaret, der foregik på Gl. Dok, kunne afholdes takket være velvillig støtte fra Margot og Thorvald Dreyers Fond.

Arrangementet blev meget vellykket, og der deltog udover udvalgets medlemmer ca. 30 indbudte byplanlæggere og forskere fra forskellige læreanstalter, universitetscentre og forskningsinstitutioner m.v..

På dagsordenen var en række forberedte indlæg om 40'ernes og 50'ernes byplanlægning i Danmark, inspirationer udefra og specifikke danske foreteelser. Desuden en fremlæggelse af en oversigt over dansk forskning m.v. fra perioden og en karakteristik af vækstsamfundets vilkår i slutningen af 50'erne og lige før det store boom i 60'erne.

Herefter var der mulighed for indlæg fra deltagerne om deres arbejde med perioden og sidst på dagen en fælles drøftelse og sammenfatning af de mange oplæg.

Efterhånden som dagen skred frem, tegnede der sig en række spændende analyser af 40'erne og 50'erne - ikke mindst på grund af deltagernes tværfaglige ekspertise. Det blev også konstateret, at der ikke forelå megen forskning og historieskrivning fra tiden, men flere gode emner og forslag blev bragt på bane.

En begyndende vurdering af rødderne til vor egen planlægningssituation lå lige om hjørnet. Hvad kan vi lære af historien og de hidtidige byplanerfaringer? Det trak tydeligvis op til,

---

at den store diskussion vil komme om 60'ernes og 70'ernes planlægning! Seminaret endte derfor - naturligt nok - med, at udvalget må arrangere endnu et seminar næste år, der behandler perioden fra 1960 til midten af 70'erne.

På seminaret forelå to nye "Byplanhistoriske Noter", nr. 10 om sidste års seminar (20'erne og 30'erne) og nr. 11 om "Værløse - en kommunes byplanhistorie, 1944-1974", skrevet af Max Siegumfeldt. Desuden havde Byplanlaboratoriets bibliotek udarbejdet en fortegnelse over bibliotekets litteratur om byplanlægning i Danmark 1940-1959.

"Seminar om 40'ernes og 50'ernes byplanhistorie" udgives som hæfte nr. 12 i note-serien.

Formålet med udgivelsen af disse noter er at bidrage til belysningen af den danske byplanlægnings historie i vort århundrede, blandt andet ved at lade planlæggere og andre, der har medvirket selv, fortælle med deres egne ord om den udvikling, de har deltaget i. Eller som her, at lade forskere og sagkyndige komme til orde med idéer og resultater fra deres undersøgelser "oversat" og bearbejdet i artikel- eller notatform, så materialet bliver tilgængeligt for den almindelige læser.

Det er udvalgets håb, at de "Byplanhistoriske Noter" vil inspirere til, at andre griber pennen, samt at noterne vil kunne udgøre et værdifuldt orienterings- og baggrundsmateriale, som det ellers vil være vanskeligt at tilvejebringe.

Vibeke Dalgas

40'ERNES OG 50'ERNES BYPLANLÆGNING I DANMARK

ET FORSØG PÅ EN KVALITATIV HELHEDSVURDERING

Undertitlen skal jeg nok forsøge at leve op til - men det må blive på en mere rent kronologisk oversigtsmæssig baggrund for, hvad der på feltet med betegnelsen "byplanlægning" skete i årene fra 2. verdenskrigs begyndelse frem til sidst i 50'erne, hvor diskussionerne om det mere omfattende begreb lands- og regionplanlægning begyndte og udvikledes.

Og jeg må også forudskikke den bemærkning, at min fremstilling i høj grad må ske på baggrund af mine egne oplevelser og min medvirken i den udvikling, byplanlægningen i Danmark kom til at gennemløbe i 40'erne og 50'erne og senere hen, hvor jeg også har været med i den spændende udvikling.

BYPLANLOVEN AF 1938

På seminaret i fjor sluttede vores gennemgang af 20'ernes og 30'ernes byplanlægning med nogle antydninger af, hvad der - efter byplanloven af 1938 - begyndte at ske i krigsårene 1939 til 1945, og vi nævnte som et af de første markante træk "Fingerplanen" af 1947, som jo var et resultat af Dansk Byplanlaboratoriums bestræbelser sidst i 30'erne og i begyndelsen af krigen for at forberede efterkrigstiden så godt som muligt.

Lad os igen tage fat på byplanloven af april 1938, som var et virkeligt fremskridt i forhold til 1925-loven. Den gav i korte, klare vendinger regler for, hvad man kunne foretage af regulerende planlægning, den gav hjemmel til eventuelle nødvendige ekspropriationer,

og den medførte en byplanpligt for byer og bymæssige bebyggelser med mere end 1000 indbyggere - altså hvad man skulle foretage af planlægning.

Med få, små - men vigtige tilføjelser undervejs og en enkelt supplerende lov, byreguleringsloven fra 1949, kunne denne fremsynede lov bruges af landets kommuner i mere end en menneskealder, indtil vi i 1975 fik den nu gældende kommuneplanlov og lovene om regionplanlægning.

2. VERDENSKRIG

Byplanloven var af mange imødeset med store forventninger, og man forberedte mange steder i landet igangsætning af et planlægningsarbejde. Imidlertid udbrød jo i september 1939 den 2. verdenskrig, som medførte den tyske besættelse af Danmark i april 1940, hvilket bremsede al foretagsomhed på bygge- og erhvervsområdet og derved også nedsatte behovet for og lysten til et langsigtet planlægningsarbejde i kommunerne.

Flere steder skete der dog alligevel noget. Vi har i Byplanhistorisk Udvalg netop udsendt en note om planlægningen i Værløse, hvor arkitekt Max Siegumfeldt har berettet om det spændende arbejde derude, som han fra 1944 var med i i mere end 30 år. Og det var naturligvis ikke det eneste eksempel - også andre kommuner igangsatte planlægningsarbejder for at forberede efterkrigsudviklingen.

Selv kom jeg med i begyndelsen af krigen, idet jeg i efteråret 1941 på den daværende stadsingeniør Malchow-Møllers initiativ blev ansat i Holbæk Kommune som byplansagkyndig medarbejder.

"Byplansagkyndig" var måske nok et lovlig flot ord for min status eller kunnen. Jeg havde på arkitektskolen under Steen Eiler Rasmussen snuset til faget på det første egentlige "byplanhold", som han efter 1938-loven oprettede på Charlottenborg, og i sommeren 1940 efter min afgang fra Akademiet hjalp jeg ingeniør Malling, sekretæren i Byplanlaboratoriet, med at udarbejde dispositionsplanforslag for Korsør.

Det lærte jeg selvfølgelig en del af, men "byplansagkyndig" blev jeg først ved det løbende arbejde, som jeg senere fik - først og fremmest i Holbæk Kommune og i Holbæk Amt.

Endelig betød min ansættelse i 1944 hos Indenrigsministeriets kommitterede i Byplansager, Kai Hendriksen, en del - for i april 1945 blev jeg sammen med godt et halvt hundrede andre optaget på Indenrigsministeriets liste over "teknisk sagkyndige" i medfør af byplanlovens § 19.

FORVENTNINGER TIL EFTERKRIGSTIDEN

I selve krigsårene var det som sagt begrænset, hvad der blev igangsat af byplanarbejde, men mod slutningen af krigen begyndte der at ske noget, fordi man var klar over, at der efter den tvungne standsning af udviklingen måtte komme en ny, kraftig udvikling på mange områder, hvor man hang bagefter - det gjaldt både erhvervsvirksomheder af enhver art, det offentlige byggeri, kommunalt og statsligt, og ikke mindst boligområdet, hvor alle reserver var opbrugt i 1944/45 - i modsætning til efteråret 1941, da min kone og jeg giftede os, og hvor vi endnu kunne gå rundt i København og se på ledige lejligheder eller huse.

Jeg nævnte på seminaret i fjor, at Dansk Byplanlaboratorium i 1942 tog fat på vejledningsarbejdet om kommunernes byplanlægning og i 1944 udsendte en redegørelse om dispositionsplaner. Den blev i november 1944 efterfulgt af en beretning fra et udvalg med arkitekt Peter Bredsdorff som formand om honorarer for udførelse af byplanarbejder.

FINGERPLANEN

Jeg nævnte også, at man i marts 1945 indkaldte egnsplanudvalget, nu med Steen Eiler Rasmussen som formand, til et møde, hvor man vedtog at genoptage - eller igangsætte et egnsplanarbejde for hovedstadsområdet.

Det skete så ved, at man med økonomisk støtte fra Arbejdsministeriet oprettede "Egnsplankontoret" med Peter Bredsdorff som leder. Egnsplankontoret fik en række gode medarbejdere, og det lykkedes allerede i slutningen af 1947 at udsende et forslag til en egnsplan for Hovedstadsområdet, den berømte "Fingerplan", som vakte beundring i alle vore nabolande og blev kendt viden om i Europa som et fremragende planlægningsarbejde.

Fingerplanen blev aldrig officielt godkendt, hverken af kommunale eller statslige myndigheder, men den kom alligevel - eller måske trods det - i efterkrigstiden til at være det grundlag, vi arbejdede ud fra, og som ingen offentlige myndigheder bevidst ville modarbejde, selv om den altså ingen retskraft havde.

Fingerplanen var et virkelig kvalificeret planlægningsarbejde, som anviste nye veje - bort fra den ellers normalt herskende "kage-

---

udbygning" af vore større byer med lag på lag uden på den eksisterende by, som derved blev låst fast i sin struktur.

Fingerplanen blev et mønster for andre planlægningsarbejder ved sin påvirkning af muligheder for at sikre et effektivt transportsystem og umiddelbar og værdifuld kontakt med det åbne land og grønne fritidsområder for de nye bydele.

BYREGULERINGSLOVEN

Fingerplanens hovedlinier - princippet med at søge den fremtidige bymæssige udvikling koncentreret omkring fem "fingre" med hovedtrafikforbindelserne, udfaldsvejene og S-banerne og i øvrigt fastholde "svømmehuden" mellem fingrene som rene landbrugsarealer og rekreative områder - blev sikret ved den i 1949 gennemførte lov om byregulering, der foreskrev byudviklingsplaner med hele det omfattede område opdelt i inderzoner til den bymæssige udvikling - sædvanligvis i en 15-års periode - mellemzoner som en slags reservearealer og yderzoner til landbrugs- og lignende formål, og hvor bymæssig udvikling ikke måtte finde sted.

INDENRIGSMINISTERIETS KOMMITTEREDE I BYPLAN-SAGER.

Selv om kommunernes byplanarbejde i slutningen af 30'erne og begyndelsen af krigen kun skred langsomt frem, var der dog allerede i 1941 dukket så mange sager op i Indenrigsministeriet hos Ove Larsen, manden bag byplanloven af 1938, der nu var blevet kontorchef, at ministeriet fandt det fornødent at skaffe sig sagkyndig bistand til at behandle sagerne, og det skete ved, at man i 1941 oprettede en ny stilling: "Indenrigsministeriets Kommitterede i Byplansager", som kontorchef Kai Hendriksen

---

fra Matrikeldirektoratet - Byplanlaboratoriets tidligere formand - overtog.

Denne "rådgiver"-status udviklede sig, som det vil vides, til at blive statens særlige byplan-kontor, som jeg i 1954, da Kai Hendriksen fyldte 70 år, blev leder af.

Igennem Den kommitteredes kontor passerede alle de kommunale byplansager, og herfra gik indstillingerne til ministeriet - eller rettere til ministeren, det var jo ham, der skulle godkende kommunernes forslag til dispositionsplaner og byplanvedtægter og tage stilling til dispensationer eller fravigelser fra gældende planer, byplan- og bygningsvedtægter o.s.v.

Den kommitteredes kontor begyndte i det små - med Kai Hendriksen og en enkelt sagsbehandler og en heldagskontordame, som foruden at passe telefonen og skrive de få breve, der findes kopier af fra de første år, nåede at brodere et større antal te- og kaffeduge, der var ganske flotte for dem, der nu kunne lide sådan noget.

Gladys, som hun hed, udvandrede i øvrigt kort efter krigens ophør og efter et sammenbrudt ægteskab til New Zealand, hvor hun sammen med en udsendt dansk forstmand, som hun traf på et Ø.K.-skib på vej derud og blev gift med af kaptejnen i Panamakanalen, fik et nyt liv i urskoven derude. Ja, byplanlægning kan føre til meget.

UDVIKLINGEN I KØBENHAVNSOMRÅDET

Kai Hendriksen var helt klar over, at den stille tid i krigsårene, hvor udstykning og byggeri var begrænset, måtte afløses af en krafti-

---

gere udvikling først og fremmest i Københavnsområdet. Han havde som kontorchef i matriklen allerede oplevet det begyndende "gårdslagteri" i de vestlige forstæder, Hvidovre og Glostrup, hvor spekulanterne var gået i gang på fri hånd og udstykkede tilfældige til salg værende landbrugsejendomme til villaparceller uden nogen fornuftig sammenhæng med trafikale eller afvandingsmæssige forhold.

Han fik i 1944 i den regeringsløse tid Indenrigsministeriet til at nedsætte et såkaldt samordningsudvalg, hjemlet i byplanloven og støttet på Ove Larsens cirkulære fra 1939. Det fik det lidt besværlige navn: "Indenrigsministeriets Samordningsudvalg af 15. Februar 1944 for de Vest for København beliggende Sognekommuners Byplanlægning".

SAMORDNINGSUDVALGET

De fire kommuner var Hvidovre, Rødovre, Glostrup og Brøndbyerne. Hendriksen blev formand for udvalget, og medlemmerne i øvrigt var to amtsrådsmedlemmer, baneingeniør O. Godskesen og sognerådsformanden fra Glostrup, Valdemar Hansen - også kaldet "den tavse Dansker". Han sagde ikke ret meget til møderne, men når han åbnede munden, var det altid vægtigt, og ofte var det hans udtalelse, der blev brugt til at konkludere drøftelserne.

Samordningsudvalget foretog grundige rekognosceringer i disse fire kommuner. Vi var to arkitekter, der på cykel gennemkørte kommunerne - jeg tror, vi fik 3 øre pr. km i transportudlæg - for at kortlægge den skete udstykningsvirksomhed og de yderligere påtænkte inddragelser af landbrugsjord til byformål. Det var et chokerende materiale, vi fik samlet,

---

som klart viste, at de eksisterende love var utilstrækkelige til at sikre en hensigtsmæssig fremtidig udvikling.

Udvalget nåede ikke selv at præstere nogen form for "samordningsplan" for de fire kommuners fremtidige planlægning og udvikling, men de fremlagte resultater af undersøgelserne og udvalgets overvejelser over, hvordan udviklingen kunne sikres, viste med al ønskelig tydelighed, at en styrkelse af lovgivningen på planområdet var nødvendig.

OPLYSNINGER FRA UDLANDET

Vi vidste også, at man andre steder i verden stod over for de samme planlægningsproblemer, og vi fandt det ønskeligt at søge oplysninger om, hvordan man i andre lande angreb dette planlægningsproblem.

Under krigen var vi jo imidlertid i Danmark næsten afskåret fra kontakter med udlandet - bortset fra Tyskland og delvis Sverige, hvorfra vi dog fik visse oplysninger om forholdene i Amerika og England. Men i krigens sidste måneder, fra februar 1945, distribueredes - illegalt naturligvis og, så vidt jeg er orienteret, organiseret af arkitekterne Flemming Teisen og Philip Arctander - nogle små hæfter kaldet "Faglig Orientering", hvor der dels blev givet nyttige oplysninger om værnemagere og samarbejdsvillige entreprenører og tyskerhåndlangere, dels fortalt om engelske genopbygningsproblemer.

Et sådant hæfte, dateret 28.2.1945, optog mange af os særligt. Her var en redegørelse for de tre store engelske kommissionsbetænkninger over by- og landsplanlægning i efterkrigstiden:

Barlow-, Schott- og Uthwatt-commissions. Navnlig den sidste vakte furore med sit forslag om, at staten én gang for alle skulle overtage udstyknings- og udnyttelsesretten til al jord, således at fremtidig bebyggelse og udnyttelse kun kunne finde sted på arealer, der af statens planlægningsmyndighed ansås for egnet hertil.

Efter krigen gennemførte England faktisk sådanne lovbestemmelser, men på grund af lovens erstatningsbestemmelser i forbindelse med den statslige ekspropriation af enhver udnyttelsesret til jord fungerede de nye bestemmelser ikke, og man måtte opgive denne nyskabelse i det liberale England.

UNO ÅHRÉN

Vi fik også fra Sverige oversendt -illegalt - professor Uno Åhréns pjece: "Arkitektur og Demokrati", som i få eksemplarer var nået til Danmark i 1942/43, men ubegribeligt nok for os i dag blev forbudt udsendt.

Denne pjece blev ivrigt studeret af planlæggere og arkitekter og opmuntrede os til at drøfte ændringer i vort bestående planlægningssystem. Og da krigen endelig var slut, kunne vi så også i en svensk udgave af amerikaneren Lewis Mumfords skelsættende bog om "Stadskultur" hente yderligere inspirationer til vore drøftelser og overvejelser om en bedre planlovgivning i Danmark.

"GREATER LONDON PLAN 1944"

Åbningen af grænserne efter krigsafslutningen i 1945 medførte også hurtigt orientering om de forholdsregler, som man nu havde igangsat andre steder, og navnlig forholdene i England

---

med professor Patrick Abercrombie's "Greater London"s zoneplanlægning blev studeret grundigt.

Vores egen Fingerplan, var vi alle overbevist om, var det mønster, vi kunne bruge til at sikre Storkøbenhavns kommende udvikling, men en udbygning af byplanloven måtte foretages for at kunne gennemføre en sådan planlægning.

BOLIGMINISTERIET 1947

Styrkelsen af lovgivningen lykkedes støttet af stærke lokalpolitikere ved et intenst arbejde i det i 1947 oprettede Boligministerium med Johs. Kjærbøl som minister, hvortil byplanlovgivningen var overført fra Indenrigsministeriet.

Et udkast til den særlige lov om regulering af bymæssige bebyggelser blev udarbejdet af nogle yngre embedsmænd i Boligministeriet. En af de allermest effektive i dette arbejde var sekretær Vagn Rud Nielsen, som senere kom til at spille en helt afgørende rolle i dansk byplanlægnings historie, indtil han jo desværre i 1982 blev syg og måtte trække sig tilbage fra Planstyrelsens direktørstol. Rud Nielsen døde, som vist alle ved, i marts i år.

BYUDVIKLINGSPLANERNE

I 1949 i april fik vi så "Loven om regulering af bymæssige bebyggelser", en lov, som faktisk fik afgørende betydning for byplanlægningen i Danmark.

Det er der mange, der ikke har registreret, men det er ganske klart, at uden den lov og dens afløser, "Zoneloven" fra 1969/70, ville en tilfældig og ukontrollabel byspredning

---

have fundet sted med uheldige virkninger for vore byers funktion og for vore åbne landskaber - virkninger, som det er vanskeligt eller umuligt at overskue i dag.

Loven gav hjemmel til at nedsætte særlige administrative organer, såkaldte byudviklingsudvalg, for i første omgang Københavnseggen og Århus, Ålborg og Odense og disses nabokommuner og senere for alle andre områder i landet, hvor en samlet bymæssig udvikling fandt sted i flere kommuner, og hvor det skønnes hensigtsmæssigt at planlægge en sådan udvikling under ét.

Indtil vi fik zoneloven i 1969/70, var der i alt nedsat 42 byudviklingsudvalg, hvis samlede områder omfattede 70% af landets indbyggere og dækkede praktisk talt alle de byer og egne, hvor en egentlig bymæssig udvikling fandt sted.

Jeg skal ikke gå nærmere ind på enkelthederne i byudviklingsarbejdet, men blot konstatere, at vi kan være stolte af denne planlægning i både nordisk og international sammenhæng. Det lykkedes os - som ikke ret mange steder i verden - på demokratisk vis og uden urimelige indgreb overfor kommunale eller private interesser - at gennemføre en regulering af landets bymæssige udvikling og sikre det åbne land mod tilfældig, uheldigt placeret bebyggelse eller virksomhed.

Ud fra en kvalitativ helhedsvurdering er det et resultat af 40'ernes og 50'ernes planlægningsarbejder, der virkelig må noteres på plussiden.

Og vi kan så faktisk kun håbe, at den i forrige måned - på grund af pres fra enkelte politiske grupper - gennemførte ændring af zone-loven, hvorefter en vis erhvervsmæssig virksomhed uden videre kan indrettes i nedlagte landbrugsbygninger, ikke får nogen egentlig virkning - ellers vil de opnåede gunstige virkninger for byernes planlægning og den stadig mere nødvendige sikring af det åbne land nemt blive sat over styr.

DISPOSITIONSPLANARBEJDET BEGYNDER

Den lange krig fik endelig en afslutning i 1945, og man begyndte for alvor at overveje en fremtidsplanlægning i kommunerne. Ove Larsens 1939-cirkulære virkede, og det var først og fremmest dispositionsplanarbejdet, man tog fat på.

Byplanlaboratoriets pjece "Om Udarbejdelse af Dispositionsplaner", som jeg har nævnt, var det redskab, vi alle greb til - og det er faktisk stadig et godt redskab til brug ved planlægningsarbejdet, selv om vi nu kalder planerne noget andet: "kommuneplaner" og "lokalplaner" og har fået regionplanerne ovenpå.

Blot et enkelt eksempel på pjecens anbefalinger og sprogbrug: Indledningsvis refereres det, at Indenrigsministeriet i cirkulæret af oktober 1939 har tilrådet "at tilstræbe en saa smidig Planlægning som muligt med størst mulig Frihed til den endelige Fastlæggelse af Enkeltheder".

Og det følges op med bemærkninger om, at det "til Opnaaelse af denne Smidighed, denne Elasticitet tilraades at gennemføre Planlægningen for de Omraader, der ikke staar umiddelbart

---

for at inddrages under Bebyggelse, med saa faa Detailler som muligt, idet man maa vente med den nærmere Fastlæggelse af Detailler til det Tidspunkt, da man kan overse de Anvendelsesmuligheder, som foreligger for de paagældende Arealer".

Det er jo helt moderne tale - men det var også yderst kompetente personer, der stod bag udvalgsarbejdet: Professor Steen Eiler Rasmussen, arkitekt Peter Bredsdorff, direktør Ove Larsen, landinspektør Meldal, kommuneingeniør J.A.C. Rastrup, og civilingeniør Malling var sekretær.

VEJLEDNING I DISPOSITIONSPANARBEJDE

Efterhånden som vi alle blev klogere ved de praktiske erfaringer, vi hentede fra arbejdet i marken, blev det klart, at en mere udførlig vejledning i dispositionsplanarbejdet - ført ajour i forhold til udviklingen i efterkrigsårene - var nødvendig for at lette kommunernes arbejde.

Men først i 1966, efter at S.B.I. i 1962 havde fået oprettet en afdeling for byplanforskning, kunne man derfra udsende en omfattende pjece om "Vejledning i dispositionsplanarbejde", udarbejdet af afdelingsarkitekt Arne Gaardmand hos Den kommitterede. Den lader jeg ligge nu, for 1966 er jo ud over den periode, vi skal behandle på seminaret i dag.

KOMMUNERNES SITUATION

Situationen rundt om i kommunerne var naturligvis meget forskellig. Mange købstadskommuner havde ved fremsynet jordpolitik i 1930'erne og ved brug af servitutter kunnet styre den løbende, mange steder i øvrigt ikke særlig kraftige udvikling på rimelig måde.

Og man havde også hidtil med kommunens egne teknikere kunnet klare den nødvendige planlægning, som stort set drejede sig om udlæg af nye boligområder i byens udkant, fortrinsvis til åben og lav bebyggelse, med tilhørende kloakering og en beskedent vejudbygning.

Hvis en kommune endelig havde behov for eller ønsker om at igangsætte et byplanarbejde sigtende på den fremtidige udvikling i større omfang og hastigere tempo end hidtil, måtte man sædvanligvis også ty til egne kræfter - stadsingeniøren eller stadsarkitekten, hvis man havde sådan en, for egentlig byplansagkyndige rådgivere - konsulentfirmaer - var der på det tidspunkt kun få af. Men det ændredes lidt efter lidt, efterhånden som behovet voksede.

Vi var heller ikke selv for kloge hos Den kommitterede, hvor medarbejderantallet langsomt forøgedes, men vi blev dog - simpelthen ved erfaringerne fra det løbende arbejde - dygtigere. Her spillede den stigende kontakt med kommunerne og konfrontationen med vanskeligheder af vidt forskellig art, som dukkede op, en væsentlig rolle.

KOMMUNEKONTAKTEN

Kai Hendriksen var klar over, at det var nødvendigt at gribe arbejdet an på en dengang u-traditionel måde, nemlig fra det centrale statskontor at søge en tæt kontakt etableret med kommunerne landet rundt ved gennemgang af sagerne og drøftelse af alle planlægningssspørgsmål ved møder ude på stedet hos kommunerne selv, ikke ved at tilkalde de lokale myndigheder til fremmøde i et statskontor på "den gale side" af Valby Bakke.

Så snart det efter krigens ophør var nogenlunde let at rejse igen, blev denne praksis sat i gang og udviklet til rutine. Ingen større sager blev færdigbehandlet, uden at der blev holdt møder med by- eller sogneråd og foretaget fælles besigtigelse på stedet. Det lærte vi umådelig meget af hos Den kommitterede, og vi tror da også, at kommunerne lærte noget af det.

Vi havde heldigvis forståelse hos den ansvarlige minister - fra 1947 Johs. Kjærbøl og hans meget aktive departementschef Axel Skalts. Det var jo, som jeg har nævnt det, rent faktisk dengang i alle sager ministeren, som skulle godkende kommunernes planforslag, og det levede de skiftende ministre op til. Mange møder med kommunernes folk blev holdt hos ministeren, og ved adskillige lejligheder havde vi ministeren selv med ude til besigtigelser og forhandlinger på stedet. Og jeg er så dristig at mene, at også ministrene lærte noget af det - hvilket ikke var så ringe, da de ikke alle var umiddelbart "planmindede", og da det jo var hos dem, den sidste afgørelse lå, når sagerne gik op i en spids!

DET STATSSTØTTEDE BOLIGBYGGERI

Et sagsområde, som i årene efter krigen også gav os en hel del arbejde hos Den kommitterede, men samtidig var en fremragende metode til at komme ind på livet af det kommunale byplanarbejde - eller simpelthen få sat et sådant arbejde i gang, hvor det ikke allerede var begyndt - var det statsstøttede, sociale boligbyggeri.

For at løse den påtrængende boligmangel efter flere års stilstand i boligbyggeriet gennem-

---

førtes omkring 1945 en lovgivning sigtende på fremskaffelse af boliger i tilstrækkeligt antal og til overkommelige huslejer. Hertil bevilgedes på de årlige finanslove betydelige summer som tilskud og lån til en meget favorabel rente.

Sådan boligbebyggelse skulle - udover naturligvis at overholde gældende bestemmelser i bygningslovgivningen - opfylde en række kvalitetskrav, herunder byplanmæssige krav til bebyggelsens indpasning i det pågældende byområde og krav om en standard m.h.t. udnyttelsesgrader, lysafstande, friarealer, der var markant højere end bestemmelserne i den på det tidspunkt utilstrækkelige og utilfredsstillende bygningslovgivning.

For at sikre disse kvalitetskrav passerede samtlige ansøgninger om statslån til etageboligbebyggelse i en årrække Den kommitteredes kontor til kontrol og bedømmelse af bebyggelsesplanernes byplanmæssige og miljømæssige standard eller kvalitet.

Boligministeriet lod udarbejde særlige krav til alt byggeri, hvortil der søgtes statslån, krav, som gennem årene blev stadig strengere for at sikre bebyggelsens kvalitet. Dette var navnlig tilfældet på det byplanmæssige område, og samtidig var kommunerne i forbindelse med deres byplanarbejde mere og mere opmærksomme på ønskeligheden af en tilfredsstillende tilpasning af nybyggeriet til det allerede eksisterende og en væsentlig højere miljømæssig standard, end man tidligere havde haft.

Det gav os en lejlighed til - ja, gjorde det nødvendigt i mange tilfælde at gennemgå

---

sådanne sager ude på stedet med bygherrer, arkitekter og kommunens administration og derved anledning til forhandlinger om udarbejdelse af byplanmæssige bestemmelser for at sikre sammenhænge og helheder ikke blot i forbindelse med det konkrete byggeri, men for hele byen.

BYPLANUDDANNELSEN

Altsammen stillede det stigende krav til de tekniske og administrative medarbejdere både på centralt og på lokalt hold, og overvejelser om en mere målrettet uddannelse med henblik på byplanarbejdet, end man på daværende tidspunkt kunne få på læreanstalterne, førte til igangsættelse af egentlige byplankurser.

BYPLANKURSER

Det allerførste af disse kurser arrangerede Byplanlaboratoriet efter opfordring fra Boligministeriet i august 1951 i Haslev. Det blev holdt på Håndværkerhøjskolen der, en af de solide, gamle skoler, primitivt indrettet, men klart brugelig til vores formål. De 44 deltagere sov i 4-mandskamre i stablesenge, og foredragsholdere og lærere havde det særlig flot - vi var kun 2 mand i hvert kammer.

Kurset blev en succes og blev efterfulgt af flere spændende kurser, hvor vi diskuterede indbyrdes og havde debatmøder med lokale politikere rundt i landet, hvor laboratoriet fandt egnede steder til at samle de unge byplanlæggere, eksempelvis i Odder, Antvorskov, Krabbesholm, Odense, Sønderborg m.fl. Hurtigt blev kurserne til en fast institution, der afholdtes hvert år og efterhånden blev overtaget af Den kommunale Højskole i Grenå, som bistået af arkitekt Tage Kliim fra Den kom-

---

mitterede som kursustilrettelægger har afholdt en lang række nyttige byplankurser.

BYPLANLABORATORIET OG BYPLANMØDERNE

Jeg må også nævne Byplanlaboratoriets voksende betydning som det sted, hvor man samlede og igen distribuerede oplysninger om byplanarbejdets praktiske og teoretiske grundlag og problemer.

Efterhånden blev det en årlig begivenhed at indbyde politikere, administratorer og praktiske planlæggere fra hele landet til et stort byplanmøde med foredrag om aktuelle emner og ekskursioner til spændende og belærende eksempler på god og fremsynet planlægning. Tilslutningen til disse årlige møder er nu blevet så stor, at der kun er ganske få steder i landet, det kan lade sig gøre at afholde møderne. Og det er egentlig lidt kedeligt!

JYDSK BYPLANRÅD

I 1949 stiftedes Jydsk Byplanråd med samme formål som Dansk Byplanlaboratorium, men med særligt henblik på at forøge aktiviteten i Jylland. De to selskaber havde et nært samarbejde og fordelte såvel penge som opgaver imellem sig - begge var selvejende institutioner, drevet ved tilskud fra kommuner, amter og staten.

Jydsk Byplanråd fungerede til 1968, hvor man fandt, at de opgaver, man havde sat sig for, var løst, og man kunne derfor ophæve rådet og overlade det fremtidige arbejde til Byplanlaboratoriet. Jydsk Byplanråd udsendte nogle små publikationer, bl.a. "Mindre byers planlægning" og "Planlægning i Sønderjylland", som begge tog småbysamfundenes problemer

---

under behandling, et emne, som hidtil havde været noget upåagtet i byplandebatten.

PUBLIKATIONSVIRKSOMHEDEN

Byplanlaboratoriet udvidede sin publikationsvirksomhed for - som der står i vedtægterne - at fremme studiet af byplanlægningen. En række nyttige betænkninger publiceredes i 50'erne, gerne i forbindelse med beretningerne om Byplanlaboratoriets virksomhed i øvrigt. Et studium af disse er ganske interessant og kan give en oversigt over, hvilke spørgsmål af praktisk og teoretisk art der trængte sig på i forbindelse med byplanlægningen.

TIDSSKRIFTET BYPLAN

I august 1948 udsendtes det første nummer af tidsskriftet "Byplan", en begivenhed, som alle vi, der var impliceret i det praktiske arbejde, havde set hen til. Byplan er nu i gang med sin 39. årgang og har altså vist sig at være livskraftig. Bladet overtog i begyndelsen i vidt omfang Byplanlaboratoriets løbende publikationsvirksomhed, men har i øvrigt udviklet sig til at blive det tidsskrift, ingen af os nu vil undvære i forbindelse med vort arbejde og vor løbende ajourføring af, hvad der rører sig i byplanverdenen.

Byplans snart 40 årgange er helt klart en skat, som for byplanforskere rummer den væsentligste del af det materiale, som fortæller, hvordan udviklingen i byplanlægningen ikke blot i Danmark, men også internationalt har været siden 2. verdenskrig.

EN VURDERING

"40'ernes og 50'ernes byplanlægning i Danmark"?
Hvis jeg skal prøve en sammenfatning her til

---

sidst, må jeg nok sige det sådan: I det første tiår efter krigsafslutningen brugte vi alle kræfter på overhovedet at få sat en planlægning i gang hele landet rundt, hvor man hidtil kun i de største af vore byer og enkelte andre steder, bl.a. i et par amtskommuner, spontant havde haft planlægning på dagsordenen.

I det næste tiår var planlægning mere eller mindre blevet rutine i amter og kommuner. I amtsregi skete det i forbindelse med amtskommunernes vejplanlægning og i de særlige byudviklingsudvalg, hvor rammerne for byudviklingen og planlægningen blev lagt fast i disse år.

I kommunerne drejede arbejdet sig primært om dispositionsplanlægningen, fulgt op, hvor det var nødvendigt, af partielle byplanvedtægter. Vi nåede så langt sidst i 50'erne, at samtlige byplanpligtige kommuner - det var ca. 250 - og yderligere ca. 100 kommuner med mindre bymæssige bebyggelser var i gang med byplanlægning.

DISPOSITIONSPLANERNES BEHANDLING

Vi havde et problem hos Den kommitterede, hvor vi jo gennemgik samtlige kommuners planforslag, idet det viste sig uhyre vanskeligt at nå til en egentlig godkendelse af de af kommunerne udarbejdede forslag til dispositionsplaner. Det beroede bl.a. på, at vi tidligt indførte den praksis, at vi ønskede dispositionsplanforslagene vurderet af andre statslige myndigheder - Vejdirektoratet, statsbanerne, flere relevante ministerier m.fl. Det tog tid at indhente disse udtalelser, afholde besigtigelser ude på stedet og derefter sammenfatte vore bemærkninger i ofte meget lange memo-

---

randa med anbefalinger af ændringer eller yderligere bearbejdelse af helheden eller del-emner, før vi kunne indstille forslaget til ministerens godkendelse.

Det gav naturligvis en del kritik, men vi var faktisk ikke selv så kede af situationen, fordi vi havde den erfaring, at en hurtig godkendelse af et forslag kunne have den virkning, at det lokale arbejde ligesom blev sat i stå, lagt på hylden, mens den manglende godkendelse holdt arbejdet i gang, og det fandt vi var det vigtigste. Så var man bedre i stand til at modtage - eller opfange nye tendenser i kommunens udvikling og indarbejde dem i det løbende planlægningsarbejde.

Og det var også vores erfaring, at når en kommune havde fået et dispositionsplanforslag, så var man næsten altid loyal mod det og søgte at tilpasse administrationen af udstyknings- og byggevirksomheden til dispositionsplanen, også selv om den ikke var officielt godkendt af ministeren.

PLANERNES VIRKNINGER

Hvordan var så disse mange dispositionsplaner? Kunne de på rimelig måde hjælpe kommunalbestyrelserne til at administrere kommunens fysiske udvikling? Disse spørgsmål fortjener nok en nærmere undersøgelse, for det er klart, at der er forskellige opfattelser herom.

Jeg tør dog godt sige, at dette planlægningsarbejde generelt var til fordel for kommunernes administration af byudviklingen, og at der normalt også var forståelse og accept hos borgerne for planerne, som betød større sikkerhed mod uønskede dispositioner fra private

---

grundejere eller erhvervsdrivende og fra offentlige myndigheder.

Dispositionsplanerne tjente deres formål som et fast grundlag for bysamfundenes hensigtsmæssige udvikling. Lad os håbe, det samme bliver tilfældet med de nu gennemførte kommuneplaner!

EGNSPLANARBEJDET

I 50'erne påbegyndtes der flere steder i fortsættelse af arbejdet med byudviklingsplanerne et egentligt egnsplanarbejde, som vi kaldte det dengang.

KØBENHAVNSOMRÅDET

I Københavnsområdet fortsatte overvejelserne efter Fingerplanen fra 1947/48 på flere områder. En "Samfærdselskommission" nedsat af Boligministeriet foreslog i 1955 et "Trafikråd for Storkøbenhavn" med centraliseret koncessionsgivning og finansiering af trafikmidlerne. I 1952 nedsatte Landbrugsministeriet "Planlægningsudvalget for Københavnsegnens spildevandsafledning", og også vandforsyningen for det storkøbenhavnske område søgtes samordnet bedre.

Skovplantning i Københavns vestegn, hvor det første træ blev plantet i 1952, drøftedes mere intenst fra 1957, og spørgsmålet om det offentliges - d.v.s. statens - arealdispositioner i Storkøbenhavn blev rejst af Det økonomiske Sekretariat i 1958.

Alt dette og flere andre initiativer måtte uomgængeligt føre til en genoptagelse af egnsplanarbejdet, og fra midten af 50'erne drøftedes denne sag indgående i Hovedstadskommu-

---

nernes Samråd og Byplannævnets hovedstadsafdeling. Resultatet blev, at der i 1958 under Byplannævnet blev etableret et teknisk "egnsplansekretariat" for Hovedstadsområdet, som fik til opgave at udarbejde en langsigtet principskitse for hovedstadsområdets udvikling og en mere konkret skitse for udviklingen over et kortere åremål.

STOR-ÅRHUS

I Århus-området blev der allerede i 1949 nedsat en "Storårhuskommission" med henblik på at koordinere de berørte kommuners byplanlægning. Arbejdet her førte bemærkelsesværdigt hurtigt, nemlig i april 1954, til at fremlægge et forslag til en egnsplan for Storårhus, som derefter kunne være vejledende for kommunernes dispositioner.

NORDJYLLAND

I Nordjylland begyndte arbejdet med egnsplanovervejelser i Aalborg-Nørresundby-området, men det udvikledes efterhånden til at omfatte hele daværende Aalborg, Hjørring og Thisted Amter, og for første gang mødte vi nu i Danmark ordet regionplan, som også var anvendt i et i januar 1963 i Folketinget fremsat lovforslag om regionplanlægning, som jo dog først senere kunne gennemføres.

LANDSPLANLÆGNING

Medens egns- eller regionplantankerne bredte sig ud over landet i fortsættelse af byudviklingsarbejdet, begyndte også i midten af 50'erne overvejelser om en landsplanlægning, hvilket førte til, at regeringen i 1961 under Boligministeriet oprettede et landsplanudvalg med en lidt ejendommelig konstruktion, der stort set gjorde det umuligt at gennemføre

---

noget, der kunne ligne en landsplan.

Selve udvalget bestod af repræsentanter for alle de betydende ministerier plus Vejdirektoratet og statsbanerne. Rud Nielsen fra Bologministeriet blev formand - han var på daværende tidspunkt kontorchef ligesom de fleste af udvalgets øvrige medlemmer.

Udvalget havde ingen beslutningsmyndighed. Det var nemlig bestemt, at alle udvalgets forslag eller indstillinger af principiel karakter, eller som vedrørte flere ministerier, skulle drøftes mellem departementscheferne for de i udvalget repræsenterede styrelser. Og de kunne jo slet ikke enes om noget!

Men udvalget fik et enerøisk sekretariat med Erik Kaufmann som ledende sekretær, og dette sekretariat præsterede i de følgende år et fyldigt og gavnligt materiale til brug for lands- og regionplanmæssige overvejelser og gjorde derved umådelig nytte. Sekretariatets første markante udspil var den bekendte Zoneplan for Danmark, som kom til at spille en væsentlig rolle for adskillige beslutninger i årene derefter.

FRA 40'ERNE TIL SLUTNING AF 50'ERNE OG VIDERE
FREM.

Og hermed er jeg nået igennem 40'erne og 50'erne, som vist kan siges at have været en brydnings- og grotid for nyere dansk byplanlægning. En tid, hvor vi efter byplanloven af april 1938 og den skelsættende byreguleringslov fra 1949 skulle gøre planlægnings- og udviklingsarbejdet til en rutine i samtlige vore kommuner, som i vidt omfang stadig var små og administrativt set uudviklede.

Og netop omkring årsskiftet 1960, hvor vi i dag skal slutte, kom på en række områder væsentlige afgørelser eller begivenheder, som varslede en ny tid.

I 1958 nedsattes Kommunallovskommissionen, hvis arbejde førte til kommunalreformen i 1970, saneringsloven blev fornyet i 1959 (verdens bedste?), i 1960 fik vi for første gang i Danmark en landsbyggelov, naturfredningsloven blev ajourført i 1959 og 1961 og derved langt mere effektiv, vandløbs- og vejlove blev moderniseret, og vi fik begyndelsen til en regionplanlovgivning med loven af 17. maj 1961 om Planlægning for Køge Bugt-området.

AFSLUTNING

For os, der har været med i dette lange årsmål siden ca. 1940, har det været en virkelig spændende tid med glæder og sorger - med store forventninger, der blev opfyldt, og andre, som tiden endnu ikke var moden til at gennemføre, men gennem hele perioden med en optimisme og tiltro til, at planlægning betaler sig. OG DET GØR DEN!

Edmund Hansen

LITTERATUR

i forbindelse med Edmund Hansens indlæg om 40'ernes og 50'ernes byplanlægning i Danmark.

Lov nr. 181 af 29. April 1938 om Byplaner med tilhørende Cirkulære af 21. Oktober 1939 (Ove Larsen-Cirkulæret).

Lov nr. 210 af 23. April 1949 om regulering af bymæssige bebyggelser og lov nr. 211 af 23. april 1949 om ændring af lov nr. 181 af 29. april 1938 om byplaner.

Bekendtgørelse af 13. April 1945 om Udpegning af teknisk sagkyndige i Medfør af §19 i Lov om Byplaner.

Udateret Beretning fra Udvalg under Byplanlaboratoriet om Honorarer for Udførelse af Byplanarbejder.
Skrevet af Arkitekt Peter Bredsdorff 8. november 1944.

Redegørelse fra et Udvalg nedsat af Dansk Byplanlaboratorium om Udarbejdelse af Dispositionsplaner.

Udsendt i 1945 sammen med kortfattet Beretning om Byplanlaboratoriets Virksomhed i 1944. Indeholder omfattende litteraturfortegnelse og fortegnelser over de vigtigste love på daværende tidspunkt.

V. Malling: Nogle Byplanproblemer I og II, 1944-46 og 1951.

Besvarelse af Den tekniske Forenings Prisopgave. Udsendt af Byplanlaboratoriet.

"Faglig Orientering". Illegalt udsendt skriftserie under sidste del af 2. verdenskrig.

Stadsingeniørens Direktorat, 1942:
"København - De indlemmede Distrikter".

Stadsingeniørens Direktorat, 1947:
"Københavns gamle Bydel". Bydelsundersøgelse.

Stadsingeniørens Direktorat, 1947:
"København fra Bispetid til Borgertid".

Udvalget til Planlægning af Københavnseggen, 1947: Skitseforslag til Egnspan for Storkøbenhavn, "Fingerplanen".

Storårhuskommissionen, 1954.
Egnspan for Stor-Århus.

Dansk Byplanlaboratoriums årsberetninger fra 1940 og følgende år.

Jydsk Byplanråd, 1953:
"Mindre byers planlægning",
redigeret af Gunnar Wiene.

Jydsk Byplanråd, 1956:
"Planlægning i Sønderjylland",
redigeret af Gunnar Wiene.

"Tekniske krav og vejledning, etagebyggeri".
Boligministeriets krav til etagebyggeri,
hvortil der søges statslån.
Udsendt fra 1947 med løbende revisioner.

Notat af 30. maj 1960 fra Boligministeriets
2. kontor om Storkøbenhavns planlægning.

"Zoneplan 1962 for Danmark".
Landsplanudvalget 1962.

Tidsskriftet "Byplan". Fra 1948 -----

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

UDENLANDSK INDFLYDELSE PÅ DANSK BYPLANLÆGNING, 1940-60

Hovedmotiverne for dansk byplanlægning har altid været en blanding af en nødvendig tilpasning til den teknisk-økonomiske udvikling og drømmen om at give menneskene sunde og smukke omgivelser.

Den store internationale konkurrence i 1908 om planlægningen af de indlemmede distrikter i København var et eksempel herpå - og i øvrigt også et eksempel på den indflydelse udefra, som har haft betydning for dansk byplanlægning - navnlig på det teoretiske område. Konkurrencen blev vundet af Carl Strintz fra Bonn.

Indflydelsen udefra har vekslet mellem tyske og angelsaksiske idéer. I 40'erne og 50'erne var dansk bybygning især præget af de idéer, der kom til os fra Tyskland i 30'erne. Det var Bauhausskolens funktionalisme, der rummede både rationalistiske og kunstneriske motiver. Det var et opgør med den første industrialismes bybygning, med baggårdenes mørke og med den småborgerlige hang til at klistre velstandssymboler på huse med et tarveligt indhold.

Funktionalismen søgte at give industrialismen et nyt politisk indhold og en ny ydre form. Ved at masseproducere gode og sunde boliger kunne de blive så billige, at alle kunne få adgang til sol, frisk luft og en smuk udsigt til det grønne. Det var programmet for de stokbebyggelser, eller parkbebyggelser, som vi kaldte dem i Danmark, der blev idealet i årtier, når det drejede sig om etagehusbyen.

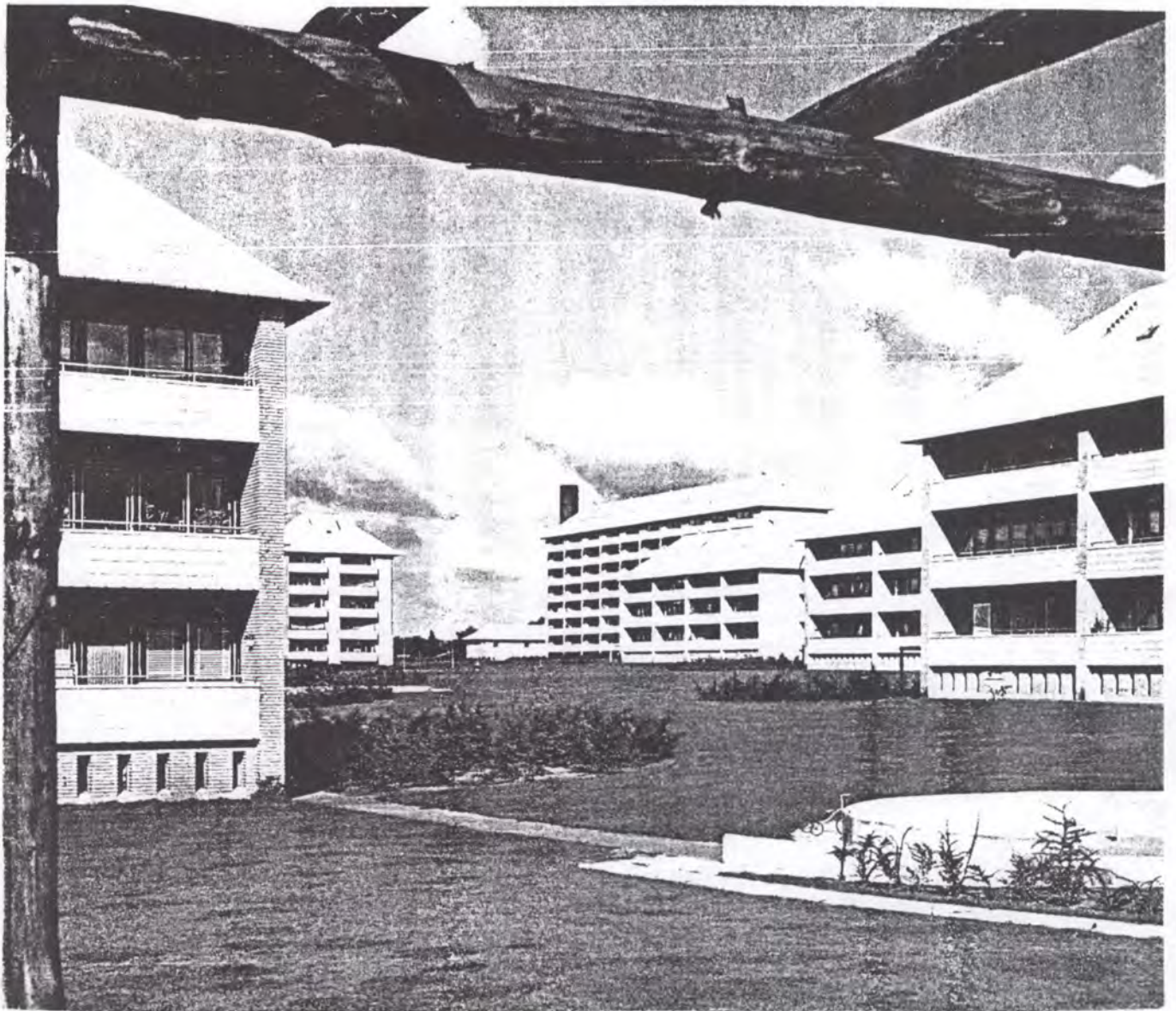
I Danmark forstod vi heldigvis at variere temaet. En af 40'ernes mest berømmede bebyggelser, Bispeparken, er en sådan variant af Walter Gropius' skematiske stokbebyggelser. Planen blev til i et samarbejde mellem Københavns Kommunes byplanafdeling ved arkitekten Helmuth Christiansen og Kooperative arkitekter. De parallelle stokke er placeret, så der med rette er tale om en parkbebyggelse.

Bybygning er jo andet og mere end udformningen af etagehusbebyggelser. Det er planlægningen af veje og kollektiv trafik, det er parker og offentlige institutioners placering. Det er strukturering af byernes vækst.

Sandt at sige var der ikke indtil 40'erne meget styr på de danske byers vækst og fysiske udvikling. Konkurrencen i 1908 om de indlemmede distrikter var et bemærkelsesværdigt forsøg på en helhedsplanlægning. Den daværende afdelingsingeniør i København, Bjerre, fik en 2. præmie. Han blev senere stadsingeniør, og han havde fremsynede idéer om storbyers vækst. Men i praksis blev det ikke til megen helhedsplanlægning. Nedsættelsen af det halvofficielle egnsplanudvalg i slutningen af 20'erne og udsendelsen af betænkningen om Københavns-egnens grønne Arealer i 1936 var spiren til den helhedsplanlægning, der fik form og fart i slutningen af 40'erne.

Da egnsplanarbejdet i 1945 blev genoptaget i København, så man naturligt nok efter, hvad der var sket ude i verden, mens vi havde været isoleret. Det internationalt dominerende princip for store byers vækst var udbygning ved hjælp af planetbyer. Det var især Raymond Unwins og Patrick Abercrombie's plan for ud-

Gropius' rationelle byplanmodel, byen med de parallelle boligblokke, blev i Danmark tolket i bebyggelsesplaner, der brød med den skematiske form. Et karakteristisk eksempel er Voldparken i København. Bebyggelsesplanen er udarbejdet af Edv. Heiberg i 1947. Bebyggelsen, der er opført i årene 1949-51, er delt i tre områder, tegnet af henholdsvis stadsarkitekt F.C. Lund, Kay Fisker og Edv. Heiberg.

Plan og foto fra Tobias Faber: Dansk Arkitektur, side 240 og 241

Voldparken. Situationsplan. Mål 1:8000.

---

bygningen af London fra 30'erne, der havde udbredt kendskabet til dette princip.

Peter Bredsdorff, der var leder af det retablerede egnsplanarbejde, overtog imidlertid ikke uden videre dette princip. København var betydelig mindre end London. Det var tvivlsomt, om der i København var grokraft nok til bygningen af satellitbyer. I stedet fik vi Fingerplanen, der er et meget originalt princip uden direkte forbilleder.

Det er vigtigt at konstatere, når vi snakker om udenlandske forbilleder, at der på et så betydningsfuldt område har været en selvstændig dansk teoridannelse. Det er så meget mere bemærkelsesværdigt, som man i Stockholm valgte satellitby-modellen.

Antallet af byplanlæggere, der beskæftigede sig med fagets teori, var ganske få i 40'erne. De fleste af dem tog på studierejser til England og Sverige. Specielt var Uno Åhrens kurser velrenommerede. Men til trods for den hos vore naboer enerådende satellitby-teori fik vi altså en plan, der søgte at lede og forme den hidtidige, "naturlige" byvækst bort fra ring-på-ring-væksten til en fliget amøbeform. Den billige mulighed for at udnytte og videreudbygge den eksisterende infrastruktur var vel hovedmotivet, men det var mere end det. For samtidig var det en struktur, hvor lokal-samfundene kunne få klare grænser og byen samtidig en stor berøringsflade med det åbne land.

Måske er dette princip også udviklet under indflydelse fra England. Frederick Gibberd, der havde planlagt Harlow New Town, har be-

---

skrevet princippet i "Landscaping the New Town": "Efter at de bebyggede arealer er blevet adskilte for at opnå en klar kontrast mellem bebygget område og landskab, må de samles igen til en kunstnerisk helhed. Det er en by, der skal skabes, ikke selvstændige landsbyer".

Den fligede by har måske et organisk forbillede, som Hans Bernhard Reichow illustrerede det i sin bog, "Organische Stadtbaukunst" - omtalt i en artikel i Byplan i 1950.

Indflydelsen fra engelsk byplanlægning havde i 30'erne været vigende for den tyske indflydelse, men den vendte tilbage i 40'erne. Steen Eiler Rasmussen var i sin undervisning på akademiet formidler af de angelsaksiske idéer. Han docerede med held Radburn-princippet, som fra 40'erne og helt frem til i dag har præget alle de bedste planer til enfamiliehusområder.

Også Ebenezer Howards havebyteorier og deres praktiske udformning i bl.a. Welwyn Garden City var et hovedtema i Steen Eilers undervisning.

Da krigens materialemangel og økonomiske stramning begrænsede etagehusbyggeriet, fik det lave, sammenhængende byggeri en chance. Erling Knudsen, der i 40'erne blev direktør for DAB, fik søsat flere småhusbebyggelser, som var engelsk inspirerede. Søndergårdpark i Bagsværd fra slutningen af 40'erne er et af de bedste eksempler på indflydelse fra engelsk havebybevægelse. Bebyggelsen er projekteret af Hoff & Windinge. Også Søgårdpark af de samme arkitekter og Skoleparken af Bo & Hallberg, begge i Gladsaxe, er både i form og indhold små udgaver af en engelsk haveby.

Et helt uomtvisteligt eksempel på engelsk indflydelse er Henning Jensens 1. præmieprojekt fra 1953 til konkurrencen om bebyggelse på Eskemosegård i Birkerød. Forbilledet er den engelske landsby Milton Abbas.

Både den engelske landsby og de her nævnte danske eksempler er Neighbourhood Units, som var et sociologisk motiveret tema i 40'ernes og 50'ernes engelske planlægning. Begrebet var kendt i Danmark i 30'erne, blandt andet omtales det af Alfred Råvad i Borgmesterbogen, der udkom i 1929. Men begrebet indgik først i den danske byplandebat efter 2. verdenskrig. Under krigen var et af de få bidrag udefra til denne debat Lewis Mumfords bog "The Culture of City", der kom til os i 1942 i svensk oversættelse. Heri gives der en bysociologisk motivering for dannelsen af små, klart definerede enheder inden for den større bys rammer. Mumford skrev bl.a.: "Overalt i byen er der brug for enheder, hvor et intelligent samarbejde træder i stedet for masseforskrifter, massebeslutninger og massehandlinger, som påbydes af fjerntstående ledere og administratorer. Smågrupper, små klasser, små kommuner, institutioner, som afpasses i målestok, er væsentlige betingelser for en sund udvikling i det moderne samfund...".

Interessen for Neighbourhood-planlægning blev stimuleret af de første eksemplarer af pjecerne om The County of London Plan af Abercrombie og Forshaw (1943) og af Abercrombie's Greater London Plan fra 1944.

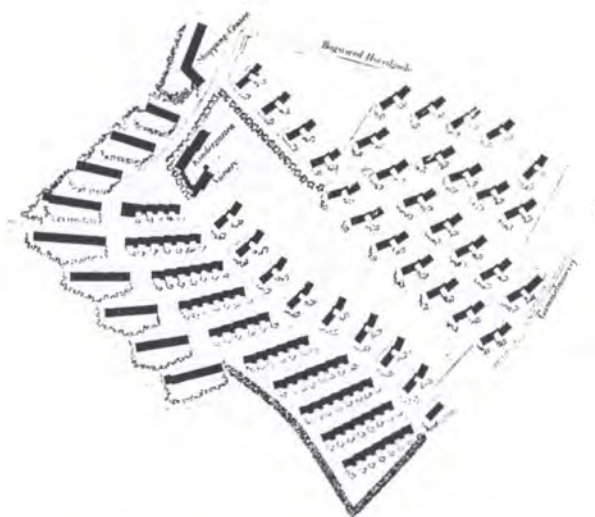
Ved studiebesøgene i England lærte danske planlæggere, at der bag teorierne om strukturering af byerne i mindre enheder var en fol-

Indflydelsen fra den engelske havebybevægelse ses i flere danske rækkehusbebyggelser i 40'erne og 50'erne. Søndergårdspark i Gladsaxe, 1950. Arkitekter: Hoff & Windinge.

Plan og foto fra Tobias Fabers bog, side 234 og 235

*Søndergårdsparken. Situationsplan.
Mål 1:10000.*

---

kelig bevægelse for bygningen af Community Centre. De fleste danske byplanlæggere var lige efter krigen stærkt politisk aktive, og de forsøgte via de politiske foreninger og lejerbevægelsen at skabe en tilsvarende dansk folkelig bevægelse for dannelsen af "kulturcentre", som vi valgte at kalde dem, hvilket måske var lidt ufolkeligt. I hvert fald slog idéen ikke an. Ude i landet havde man uden de københavnske planlæggeres medvirken startet en bevægelse for bygningen af sognegårde. Det lykkedes bedre. I København byggede Edvard Heiberg et hus med børneinstitutioner og et par mødelokaler. Det blev kaldt Bispebjerg Kulturcenter, selv om det ikke havde megen lighed med de engelske forbilleder. Langt senere kom man meget nærmere forbillederne med de medborgerhuse, der er dukket op i de senere år.

Endelig skal det om den engelske indflydelse nævnes, at udstillingen "Fremtidens England" i Rådhushallen i 1946 og Paul Rothas to fremragende kortfilm "Land of Promise" og "Proud City" stimulerede vores interesse for engelsk planlægning.

Fra USA kom i 1946 Catherine Baur og fortalte om amerikanske saneringsplaner og metoder. Det var en af flere tilskyndelser til saneringsfremstødet "Vesterbros boligaktion" i 1950.

Idéerne om New Towns og Neighbourhood planlægning fik ikke nogen øjeblikkelig indflydelse på dansk planlægningspraksis. Det kom derfor helt bag på byplanlæggerne, at en sociolog, Danmarks dengang eneste, professor Th. Geiger, ved byplanmødet i Århus i 1948 gik hårdt i rette med danske byplanlæggere for deres tro på

---

og afhængighed af Lewis Mumford. Han påstod, at Mumfords idéer var reaktionære, småborgerlige og byfjendske. Det moderne menneske og nutidens samfund stillede helt andre krav til byplanlægningen.

Efter et øjeblik lammelse blev der uro i den lille gruppe byplanlæggere, og Flemming Teisen sprang op på talerstolen og tilbageviste i stærk bevægelse - eller snarere ophidselse - dette bagholdsangreb. Svaret var ikke særlig velovervejnet, på nogle punkter selvmodsigende, men ophidselsen dækkede meget godt stemningen hos de få byplanlæggere blandt de næsten 500 deltagere. Og i hvert fald blev forsamlingen af kommunalpolitikere, der uden kendskab til Mumford sad og småsov, vækket.

Geiger kendte ikke meget til dansk byplanlægning, så hans angreb var nok mere rettet mod "kollegaen" Mumford, som han kendte, men vurderede lavt som videnskabsmand.

Selv om de engelske idéer ikke øjeblikkeligt fik den store betydning for planlægningen, så øvede de i det lange løb en betydelig indflydelse. Albertslund og senere byerne langs Køge Bugt er jo en slags satellitbyer. Eller de er måske snarere en mellemting mellem New Towns og Neighbourhood Units. Idéerne om at bygge i små enheder og om decentralisering er jo i dag helt accepterede.

Åbningen af indflydelse udefra efter 2. verdenskrig skabte også fornyet interesse for Le Corbusier's byplanidéer. Det var især Vilhelm Lauritzen og Ole Buhl, der agiterede for højhusene som velegnede elementer til fornyelse af de tætbyggede byer. De spredte

---

højhuse ville give beboerne adgang til sol, lys, luft og den grønne natur. Lauritzen foreslog som byplankonsulent for Gladsaxe kommune, at Hyldegård og Lundegård ved Utterslev Mose blev bebygget med højhuse for at holde mest muligt af skråningerne mod mosen fri for bebyggelse.

I 1945 vandt Mogens Irming og Tage Nielsen konkurrencen om et forslag til bebyggelse af Bellahøj. Efter danske forhold var de foreslåede halvhøje huse højhuse og i hvert fald punkthuse. Denne form for højhuse kendte vi fra Stockholm, hvor boligområdet Danviksklippan var blevet et valfartssted for danske arkitekter.

Interessen for svensk boligbyggeri stammede helt fra 30'erne, og så var Sverige i øvrigt det nærmeste udland, når man de første år efter krigen med de skrappe valutarestriktioner skulle til udlandet. Allernærmest lå Malmø, hvor bygmesteren Erik Persson i slutningen af 30'erne havde realiseret, hvad der endnu i Danmark var en utopi. Det var de Le Corbusier inspirerede højhuse, Ribershus, med store altaner, panoramavinduer og lejligheder med opholdsstue gennem to etager.

I slutningen af krigen byggede Persson 1. etape af Friluftstaden, som også blev målet for mange danske arkitekters første udenlandsrejse efter krigen.

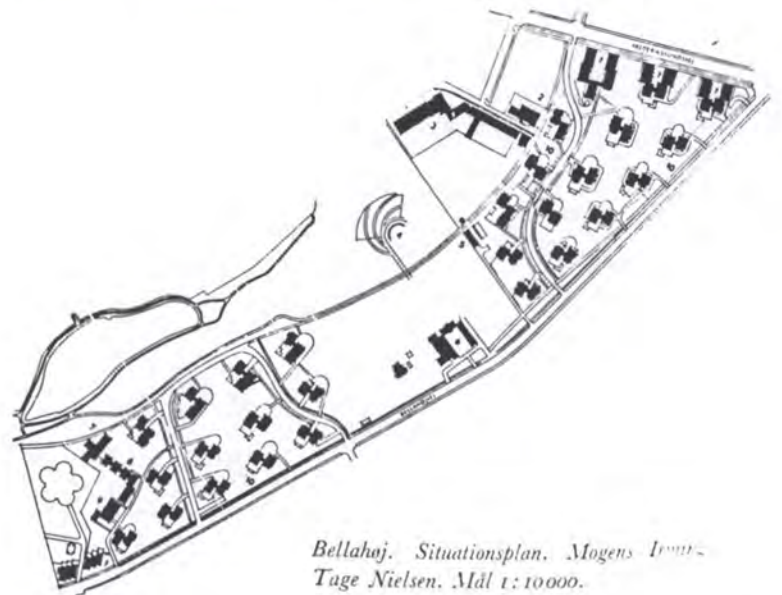
Der var i de første efterkrigsår livlige forbindelser mellem danske og svenske byplanlæggere. Besøg af Gunnar Lindmann og Sune Lindström stimulerede de teoretiske diskussioner. Der var dog sjældent enighed om planlægningens mål og midler, men ikke desto mindre var der

Le Corbusier's byplanideer kom til at præge en række højhusbygninger i de første år efter krigen. Tidligst er punkthusbygningen Bellahøj. Bebyggelsesplanen er tegnet af Mogens Irming og Tage Nielsen efter et 1. præmieprojekt fra arkitektkonkurrencen i 1945. Bebyggelsen er opført i 50'erne, tegnet af forskellige arkitekter, deriblandt stadsarkitekt F.C. Lund.

Plan og foto fra Tobias Fabers bog, side 242 og 243

Bellahøj. Situationsplan. Mogens Irming - Tage Nielsen. Mål 1:10000.

---

tale om en svensk indflydelse, selv om man kun i få tilfælde kan påvise direkte forbilleder. Et af dem er boligbebyggelsen Gröna Gaten i Uppsala fra 1952. Den plan fik mange danske beundrere, og den var bl.a. forbillede for Peter Bredsdorffs smukke projekt fra 1952 til konkurrencen om en bebyggelsesplan for et område ved Skovbrynet i Bagsværd. Området blev senere bebygget med en stokbebyggelse af L&N typeetagehuse.

I fagbladene i 40'erne og 50'erne er der bemærkelsesværdig få artikler om byplanlægning i andre lande. Den debat, der foregik internationalt i 50'erne, synes først at få betydning i Danmark i 60'erne.

I 50'erne begyndte man at diskutere nødvendigheden af en fuldstændig adskillelse af kørende og gående ved planlægningen af de nye byer. En af de ivrigste fortalere for dette princip, Paul Ritter, holdt foredrag herom i København, vistnok i slutningen af 50'erne. Hans bog "Planning for Man and Motor" udkom i 1962. Planen for idealbyen Hook, en teoretisk plan med et differentieret vejnet, udkom i bogform i 1961.

Arkitektens Månedshefte nr. 12-1955 var et temanummer om fodgænger-butikcentre og gågader med eksempler fra England, bl.a. gågadecentret i Stevenage New Town og gågaderne i det genopbyggede Coventry. Også Lijnbaan i Rotterdam er omtalt. I denne artikel foreslås for første gang offentligt, at Strøget i København gøres til gågade. Nu har alle større danske byer gågader i deres handelscentre, og det er ganske givet sket under indflydelse udefra.

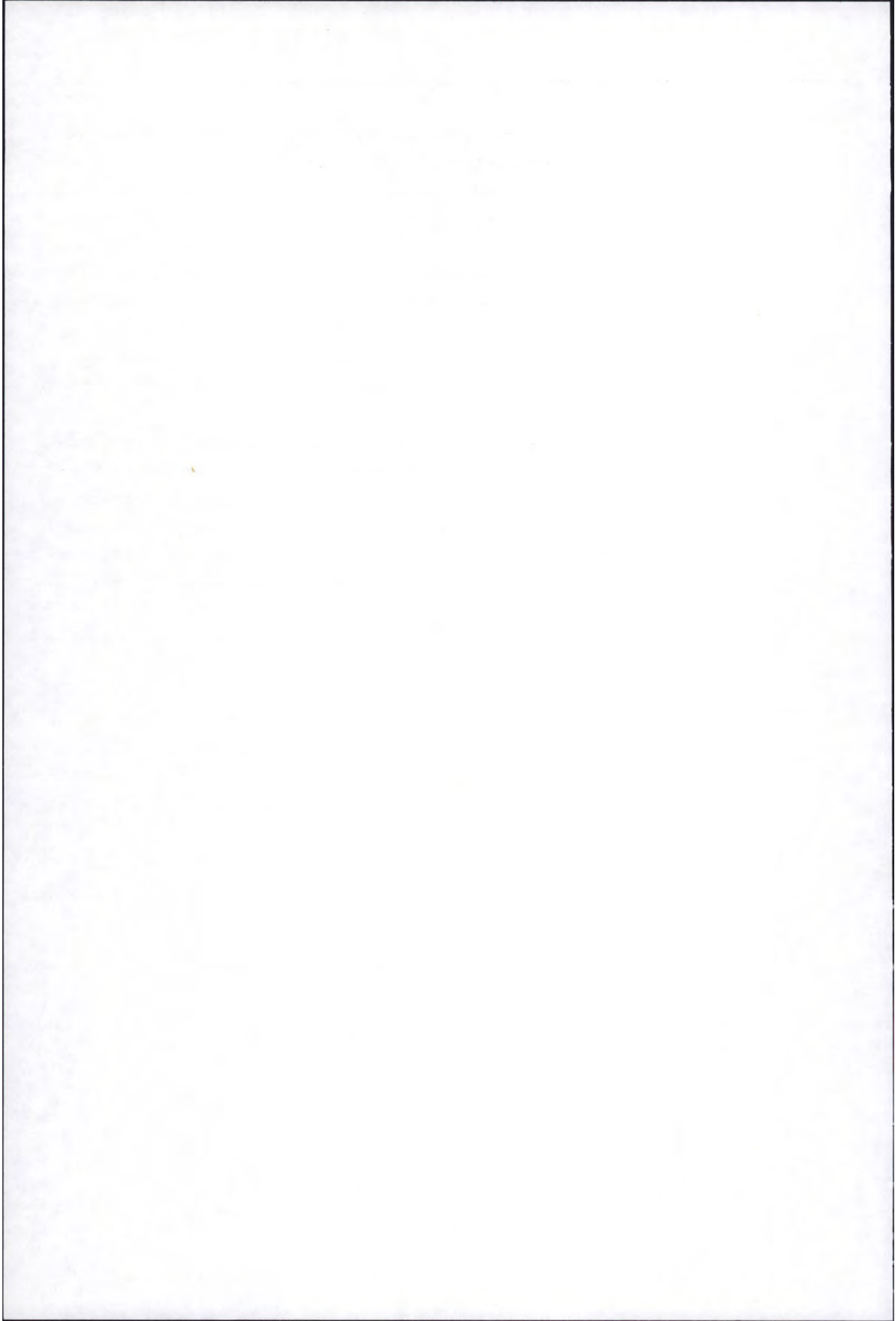

I 1960 udkom bogen med referater fra et internationalt møde, CIAM'59 i Otterlo. Her startede debatten om strukturalisme, om åben planlægning og om planlægning for foranderlighed. Det var folk som polakken Oscar Hansen, englænderen Peter Allison, amerikaneren Louis Kahn og japaneren Kenzo Tange, der lagde grunden til et par af de teorier, der kom til at dominere debatten i 60'erne og 70'erne, og som satte sig spor i praktisk bybygning.

Hvad årsagen end må være, sløvhed eller originalitet, så er der næsten ingen direkte udenlandske forbilleder for dansk bybygning i 40'erne og 50'erne. Men indflydelsen udefra er der ikke desto mindre, hvad jeg forhåbentlig har sandsynliggjort med denne lille forelæsning.

Skriver

SPECIFIKKE DANSK UDVIKLEDE TEORIER OG LØSNINGER I PERIODENS BYPLANLÆGNING

INDLEDNING

Det er en ambitiøs titel. Jeg har ikke selv fundet på den - men jeg må have lovet at leve op til den. Så det skal jeg prøve på.

Som andre har været inde på, så findes der næppe i dansk byplanlægning specifikke - forstået som enestående og unikke - danske teorier og løsninger.

Derimod kan der peges på danske særpræg. Eller danske "tolkninger", som Skriver kaldte det i sit foredrag.

Når vi holder os til 40'erne og 50'erne (og det har jeg - trods den tilfældige opdeling - gjort), vil jeg fremhæve tre områder, hvor danske særpræg efter min mening er tydelige, nemlig 1) Fingerplanen, 2) Byreguleringsloven og de dertil hørende byudviklingsplaner, og 3) Stjerneby- og vækstcenterteoriene. De tre områder har altså tyngdepunkt i henholdsvis planudformningen, lovgivningen og teoriene. I øvrigt er der en klar sammenhæng imellem områderne.

FINGERPLANEN

Edmund Hansen har givet hovedtrækkene i Fingerplan-arbejdet. Det blev først og fremmest præget af Steen Eiler Rasmussen og Peter Bredsdorff. Men der var også medarbejdere som Flemming Teisen, Anders Nyvig, Mogens Boertmann, Roy Draiby, Dalgas Rasmussen, Poul Lyager, Sven Allan Jensen og Dea Trier Mørck.

I "Ebenezers Disciple" siger Knud Bidstrup om Fingerplanen, at den "blev et originalt dansk arbejde. Den er siden blevet kendt verden over som et begreb - en model for, hvordan en storby kan udbygges - og den har i de mellem-liggende årtier været bestemmende for byudviklingen i hovedstadsområdet".

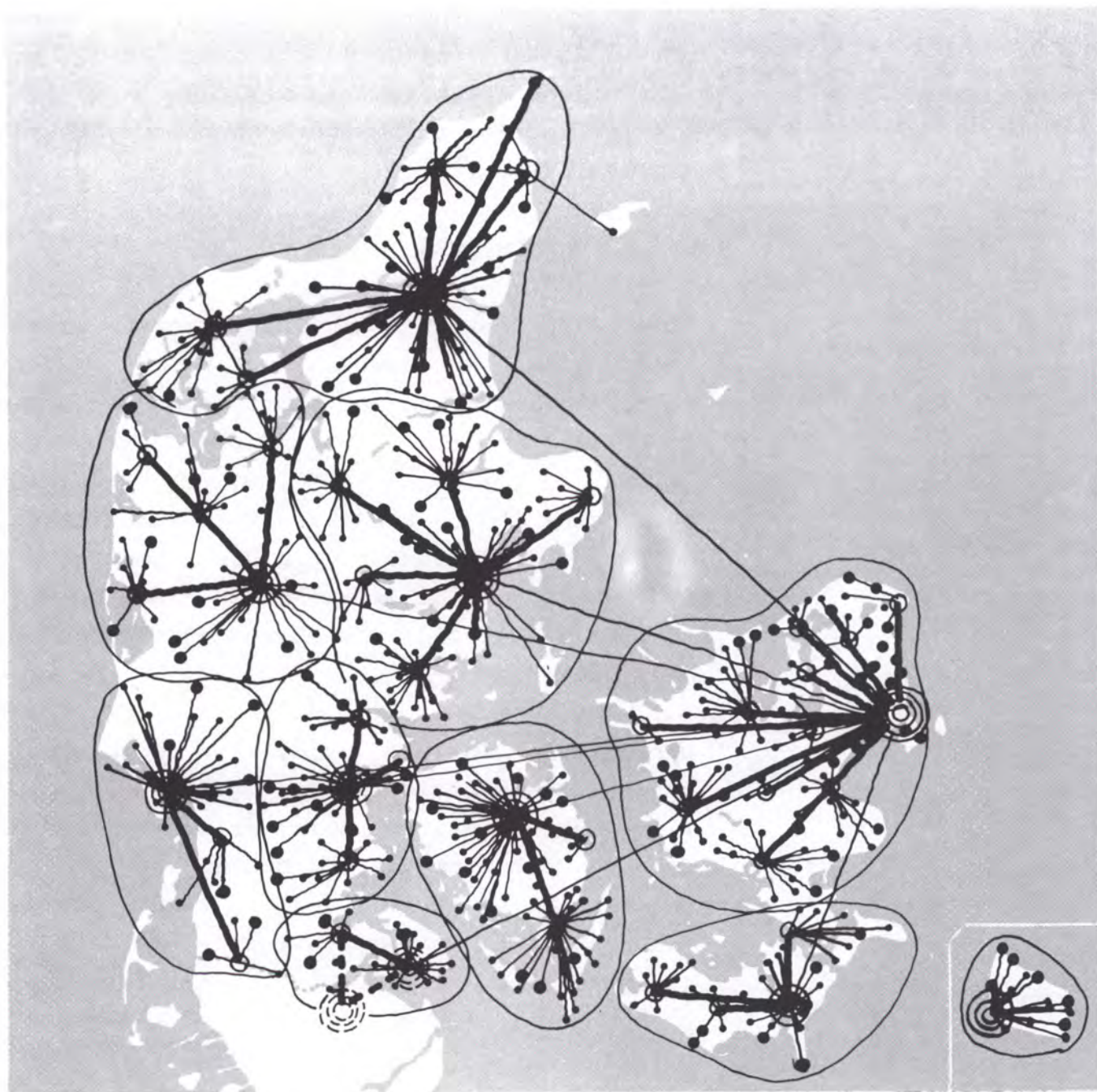
Fingerplanen (og de andre planer fra "dengang") fik gennemgående en afdæmpet, men pæn modtagelse, og med kendskab til uenigheden i øvrigt i koldkrigs-årene (og med viden om nutidens bråvallaslag om fysiske planer) kan man godt undre sig.

Men for det første var "Fingerplanen" et planbidrag af høj, faglig kvalitet. Dets byplanmæssige indhold var klart tænkt, og det var fremstillet på en pædagogisk set forbilledlig måde.

For det andet var der ikke dengang nogen større faglig uenighed om principperne i planerne - herunder de vækstbetragtninger, der lige fra Fingerplanens tid kom til at præge by- og egnsudviklingsplanerne.

For det tredje - og det er nok det vigtigste - fik planerne på en velargumenteret og stilfærdig måde indarbejdet nogle igangværende udviklingstendenser, som ingen havde større betænkeligheder ved. Ja, som langt de fleste måtte se positivt på.

F.eks. kunne erhvervene som oftest få fat på velbeliggende og billige arealer til nybyggeri eller udvidelser. Der var løfterige forslag om veje og jernbaner, og udbygningen af infrastrukturen var forholdsvis billig.

Stjernehypotesen.
Kaufmann, 1959

"Almindelige mennesker" fik stillet kollektiv transport, grønne områder, fællesanlæg og bolig-arbejdssted-nærhed i udsigt.

Endelig for det fjerde var det beskedent, hvad der skulle til af politiske og økonomiske reguleringer for at realisere planerne. En vis styring for at forhindre spredning var nødvendig, og derfor blev der fra begyndelsen lagt op til en lovgivning, der kunne holde bebyg-

---

gelsen samlet i fingre eller i byklumper. På lidt længere sigt var Fingerplanen ikke realistisk, medmindre bebyggelsens spredning kunne forhindres.

BYREGULERINGSLOVEN

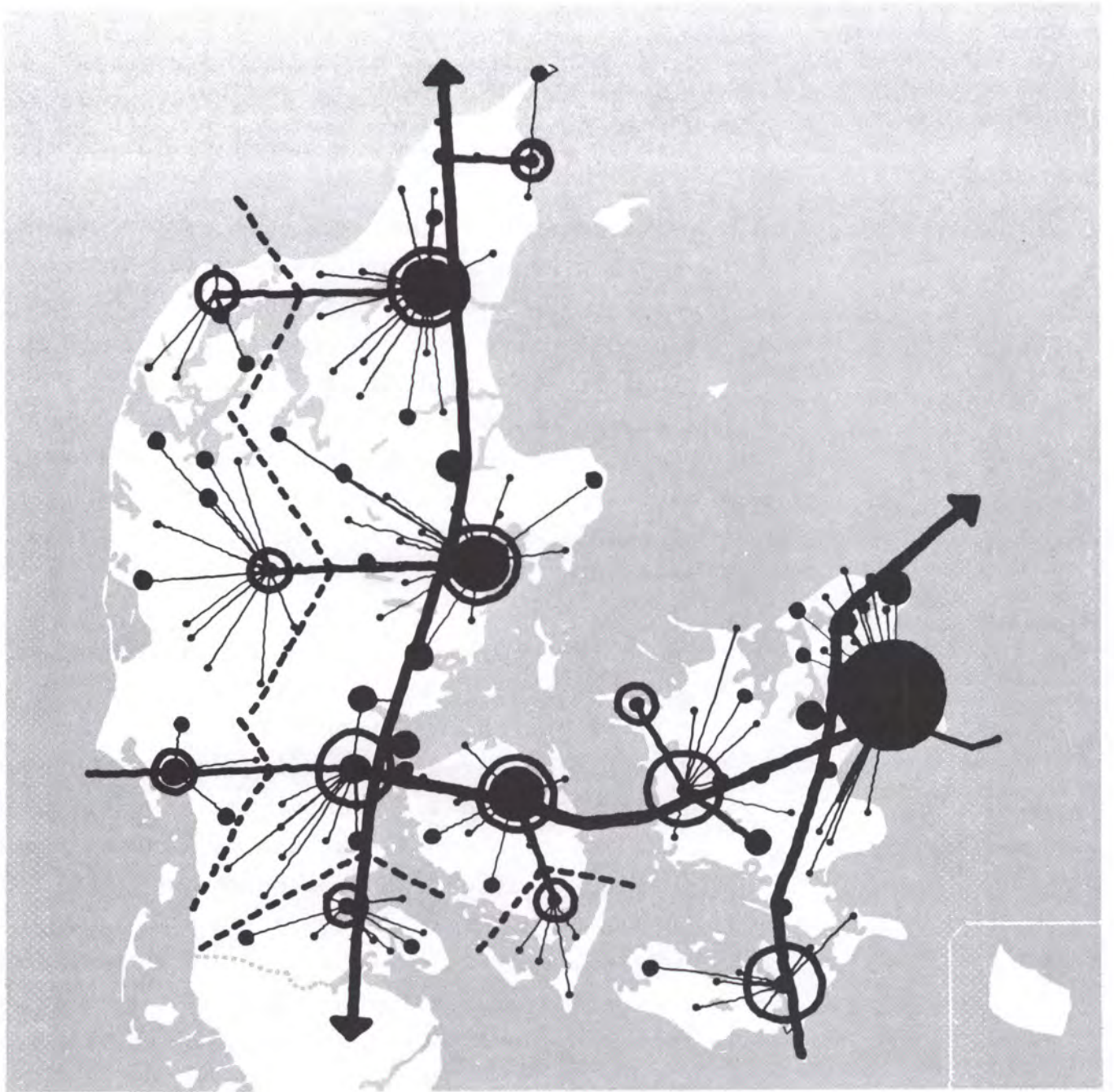
Ikke mindst derfor kom byreguleringsloven af 1949, og også den havde sin store styrke deri, at dens hele formål var klart tænkt (og let at forklare).

Også denne lov og dens resultater blev kendt og beundret i udlandet. Fra Den kommitteredes tid husker jeg adskillige besøg fra både Vest og ikke mindst Øst, som misundte os loven og dens muligheder.

Byreguleringsloven og byudviklingsplanerne kan tillægges hovedæren for, at ikke endnu flere (eller rettere: Alle) naturskønne områder blev plastret til med bebyggelse i de store vækstår.

Nok ville udgifterne til vejanlæg og anden infrastruktur "af sig selv" have holdt igen på byspredningen, men uden loven og dens reguleringsmuligheder var det formentlig gået meget slemt ud over natur- og landskabsværdierne i hele landet.

Også denne lovs succes skyldes, at der blev udarbejdet planer, som alt i alt forekom et stort flertal af befolkningen nødvendige og fornuftige. På den ene side blev der økonomiseret (i hvert fald noget) med udgifterne til infrastruktur, og på den anden side blev der ved kravene til planernes rummelighed reserveret rigeligt med arealer til alle formål. En bagside af medaljen var, at overdrevne fo-

"Det store H".
BYPLAN's redaktion, 1960

restillinger om vækstens omfang kombineret med de administrative rummelighedskrav betød alt for store udlæg af byzonearealer visse steder. Det skabte problemer, som man flere steder fortsat kæmper med.

STJERNEBY- OG VÆKSTCENTERTEORIER

Den tolkning, der kom til at spille den største rolle i dansk byplanlægning, er dog teori-

---

erne om vækstcentre og troen på de store enheders nødvendighed og fordele. Det er i hvert fald en påstand, som jeg gerne vil diskutere.

Vækstcenterteorierne hang nøje sammen med hovedstrukturen i Fingerplanen og de efterfølgende egnsplaner for Stor-København, og det var også disse teorier, der lå bag byudviklingsplanerne og deres udformning. En forestilling om, at det var godt at samle bebyggelsen i store enheder (jo større, jo bedre) har været et elementært budskab i dansk byplanlægning fra 1945 og frem til de allersejeste år.

Læses indledningskapitlet i Fingerplanen, vil det ses, at allerede dør var tænkningen indirekte styret af vækstcenterforestillinger. Helt klart lå teorierne til grund for byreguleringsloven og især dens omsættelse til praksis. For fuld udblæsning kan de findes anvendt i Principskitsen for Storkøbenhavn (1960).

Med Kaufmanns stjernebyhypotese fik teorierne en særlig dansk udformning, som er værd at notere sig. Hans udspil førte også til diskussioner, som fik stor faglig betydning. Kaufmann lagde for (men talte på mange planlæggeres vegne) i BYPLAN i 1959, og hans landsplanhypotese lød i al sin korthed: "I de næste årtier vil en stadig større del af befolkningen, erhvervslivet og kulturlivet samle sig på nogle få steder i landet. Overser eller modarbejder vi denne udvikling, vil vi spille kræfter og penge. Følger vi den, kan den påvirkes og blive hele landet til gavn". Tesen var så i øvrigt udbygget dels med nogle "tendenser i samfundsudviklingen", dels med praktiske anvisninger på, hvordan hypotesen kunne

Doxiadis, 1963

Rasmussen og Seablom, 1965

omsættes i praksis, og dels med den berømmelige stjerneby-skitse, som tydeligt forklarede budskabet.

Det er en interessant krølle på historien, at Kaufmanns udspil tildels var inspireret af svenskeren Gunnar Myrdals bøger fra krigsårene, hvor han opholdt sig i USA. Hans bog, "Verdens økonomiske ulighed", udkom i dansk oversættelse i 1958, og i BYPLAN-artiklen hen-

---

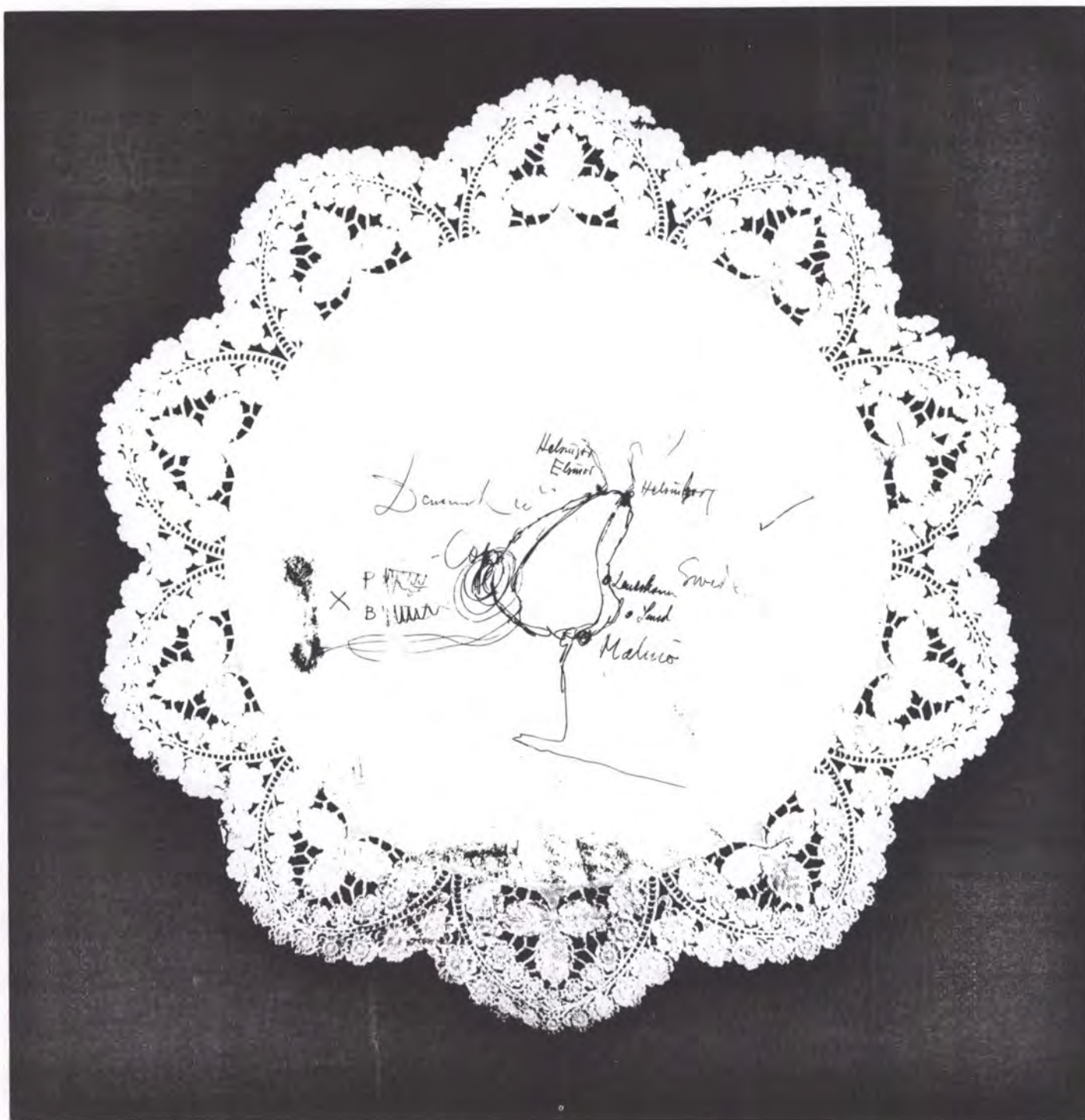
viser Kaufmann direkte til den inspiration, som bogens idéer om de selvforstærkende sociale processer var for ham.

BYPLAN's redaktion mente, at Kaufmanns skitse var for decentralistisk, og at den gav "forestillinger om opnåelig jævnbyrdighed" byerne imellem. I stedet ønskede man mere konsekvent at gøre det eksisterende bymønster til bestemmende parameter for planlægningen. Konkret måtte dette betyde, at væksten skulle placeres i tilknytning til "Det store H" - de veje, jernbaner og byer, hvor i forvejen 3/4 af befolkningen fandtes, og hvor 9/10 af byvæksten blev lokaliseret (hævdede man i hvert fald).

Det var som sagt de samme synspunkter, der lå til grund for egnsplanen af 1960, og de kom i det hele taget til at dominere både landsplanlægningen og den egns- og regionplanlægning, der kom i gang flere steder i landet. Et af de klareste udtryk for en vækstcenter-tankegang anvendt uden for hovedstadsområdet kan ses i regionplanskitserne for Nordjylland, der fremkom i midten af 60'erne.

Med i billedet fra "dengang" hører også, at teorierne skabte konkrete planudspil som f. eks. Doxiadis' alternativ til egnsplanen af 1960, Knud Rasmussen og Seth Seabloms 2. præmieprojekt i Amagerkonkurrencen fra 1965, idéerne (og forslagene) om en Vstdansk Storby - Trekantbyen samt de vedholdende drømme om en Ørestad.

I LPUS' udmærkede bog om "Arealplanlægning", status og fremtidsperspektiver" fra 1974 findes næsten ordrette gentagelser af Kaufmanns beskrivelser fra 1959, og i et samtidigt no-

Ørestad.

Sune Lindström's skitse, 1959

tat foreslår man, at egnsudviklingsstøtten fordeles til kun 33 lokaliteter. Det svarede omtrent til de byer, der senere blev kaldt egnscentre, og som altid i lands- og regionplanlægningen har været opfattet som drivkræfter for udviklingen.

Grundholdningerne kan genfindes i flere af de vejledninger og debatoplæg, som Planstyrelsen udsendte fra midten af 70'erne. Det var også

---

vækstcenter-drømme, der lå bag hin berømmelige landsplanredegørelse af 1979, som var ved at vælte den daværende regering.

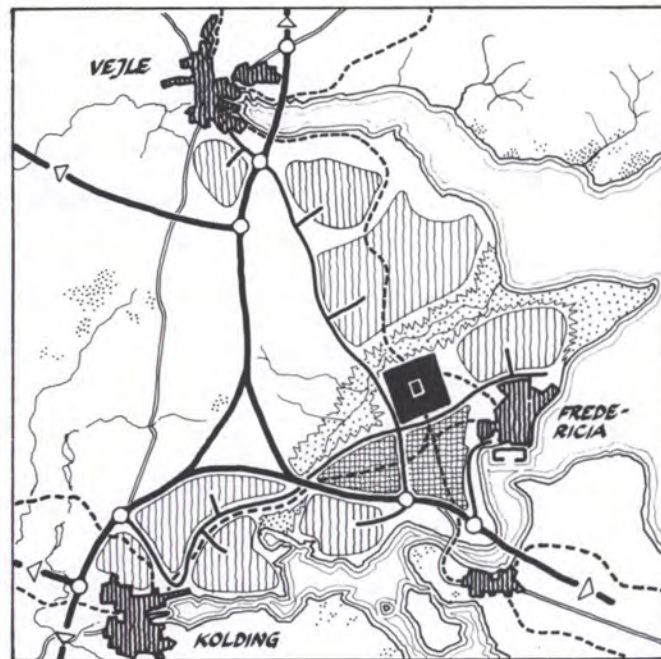
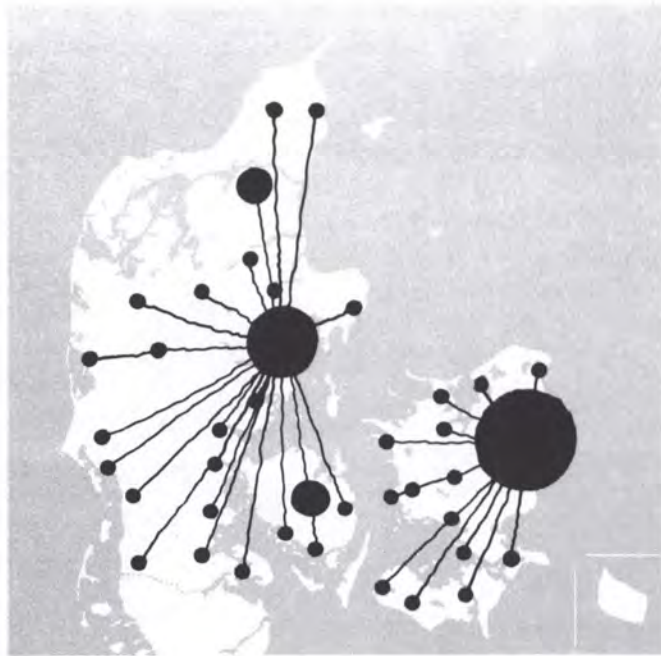
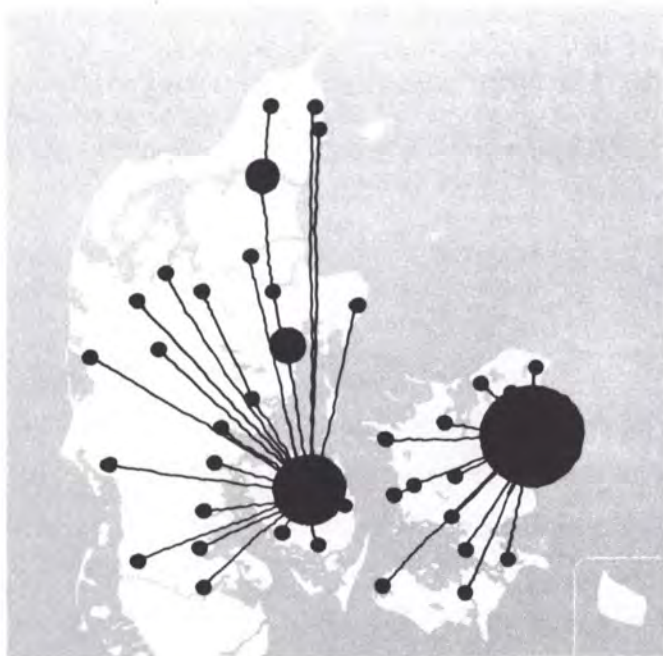
Skal der peges på et idéelement i dansk lands- og regionplanlægning, som har været dominerende, må det efter min mening klart blive forestillingerne om de store byers nødvendighed og om deres positivt afsmittende virkning på økonomiske, sociale og kulturelle forhold i samfundsudviklingen.

HVORFOR I DANMARK?

Det kan undre, at disse teorier eller hypoteser fik så klar en udformning netop i Danmark. Det er f.eks. et spørgsmål, som jeg flere gange har mødt, når nordiske planlæggere er samlet. Idéerne indgår også i de øvrige landes planlægning, men slet ikke med samme styrke som i Danmark.

Jeg vil mene, at det for det første skyldes, at vi har byer overalt, og at der (næsten) ikke findes fysiske hindringer for byers udvidelse eller for nyanlæg af byer. I et bjergløst og fladt land kan bymønsteridéerne dyrkes mest konsekvent - og det blev de i Danmark.

For det andet er det sandsynligt, at arkitektgruppens centrale placering i lands- og regionplanarbejdet har fremmet - og forenklet - vækstcenterteorierne. Med deres funktionalistiske opdragelse var de tiltalt af den orden og sammenhæng, der tilsyneladende kunne komme til at præge byernes indbyrdes samspil. Det har heller ikke været uden betydning, at de - af arkitekterne - frembragte illustrationer

Vestdansk storby -
Trekantbyen, 1962

var af stor klarhed og nærmest grafisk skønhed. Det hele så så let og overbevisende ud, og med det smukke grafiske udtryk var idéerne lette at huske.

Endelig havde det for det tredje betydning, at det var veltalende og velskrivende planlæggere, der fremførte idéerne. På nærmest hele planlæggerstandens vegne talte og skrev f.eks. folk som Peter Bredsdorff, Erik Kaufmann, Ole

---

Thomassen, Stefan Ott og Knud Bidstrup om
vækstcenterteoriene - 40'ernes og 50'ernes
mest markante danske bidrag til plantækningen.

Arne Gaardmand

For en grundigere gennemgang af det her anførte og for den nødvendige dokumentation må jeg henvise til min bog "Plan og frihed" fra 1985 og til to forarbejder, nemlig "Fysisk planlægning i Danmark, 1945-1980, belyst især gennem periodens konkrete planer, faglige debat og konkurrencer" fra 1981, og "Jobbet til manden eller manden til jobbet? - Om dansk regionalpolitik fra 1945 til 1985" fra 1987. Førstnævnte bog kan købes gennem Dansk Byplanlaboratorium (kr. 98,-), og rapporterne kan fås ved henvendelse til mig på telefon 01 136760, Planstyrelsen.

AG

FORSKNING OM 40'ERNES OG
50'ERNES BYPLANLÆGNING

NORDISK FORSKNING

I Sverige, Finland og Norge er interessen for 40'erne og 50'erne større end i Danmark, og der er mere forskning om periodens planlægning og byggeri. Eksempler fra Sverige er doktordisputatserne om "Grannskap och "Stadsplanering" og "Uno Åhrén". Førstnævnte ser på forholdet mellem samfund, ideologi og bebyggelsespraksis i relation til naboskabsidéen, der fik kraftigt gennemslag i Sverige - dog mere som praktisk bebyggelsesform for et voksende forstadsbyggeri end som fungerende social realitet. Bogen om Åhrén skildrer en af periodens allervigtigste nøglefigurer, den radikale arkitekt fra "Acceptera" i 1930, der endte som direktør for Riksbyggen og professor i byplanlægning ved KTH - og i øvrigt en varm tilhænger af naboskabstanken. Også 1940'ernes og 1950'ernes byforskning har fået fornyet interesse i Sverige - især Gregor Paulssons bystudier i "Svensk Stad" - hvor byudviklingens sociale og kulturelle baggrund blev skildret på en forbilledlig måde. Det Svenske Arkitekturmuseum har fornylig afholdt en udstilling om 40'ernes og 50'ernes boligbyggeri: "Folkhemmets bostäder"- om det fine boligbyggeri før montagebyggeriets gennembrud i 60'erne - der i dag begynder at fremstå i et nostalgisk lys.

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS
Studia Sociologica Upsalienia
17

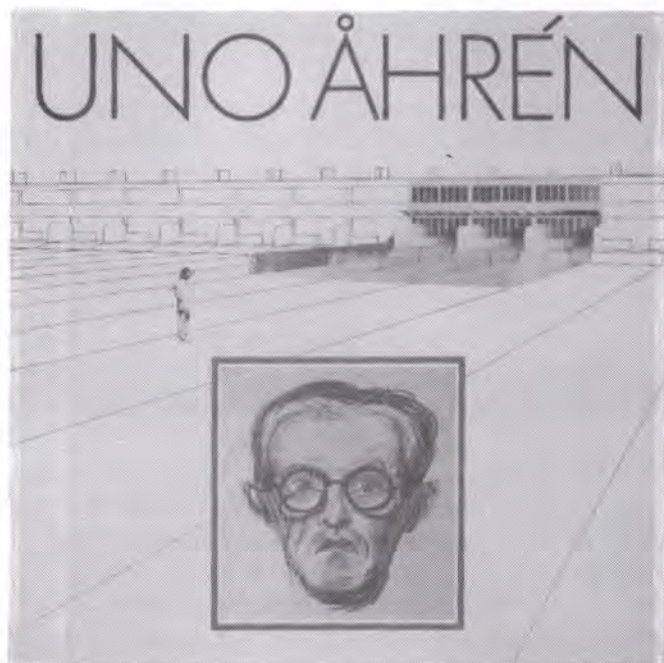
Mats Franzén och Eva Sandstedt

Grannskap och stadsplanering

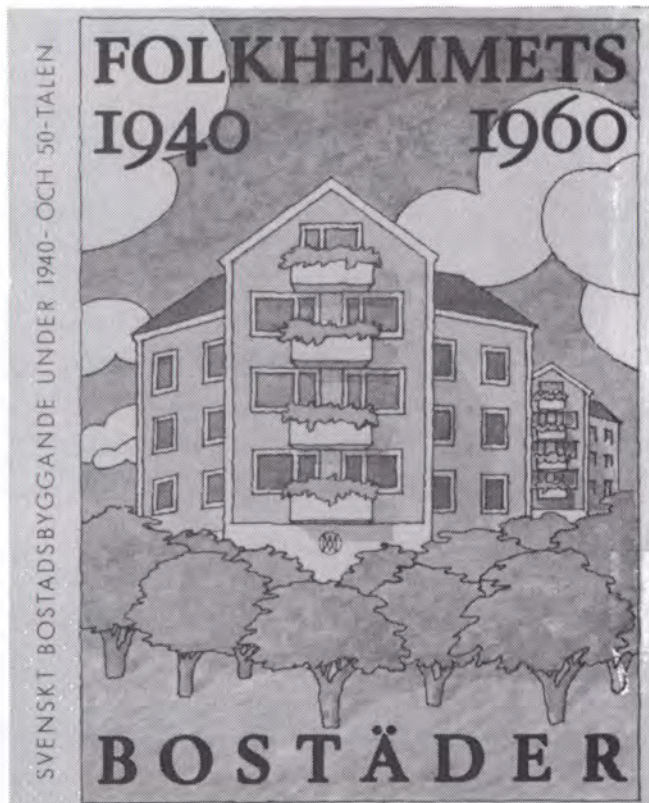
Om stat och byggande
i efterkrigstidens Sverige

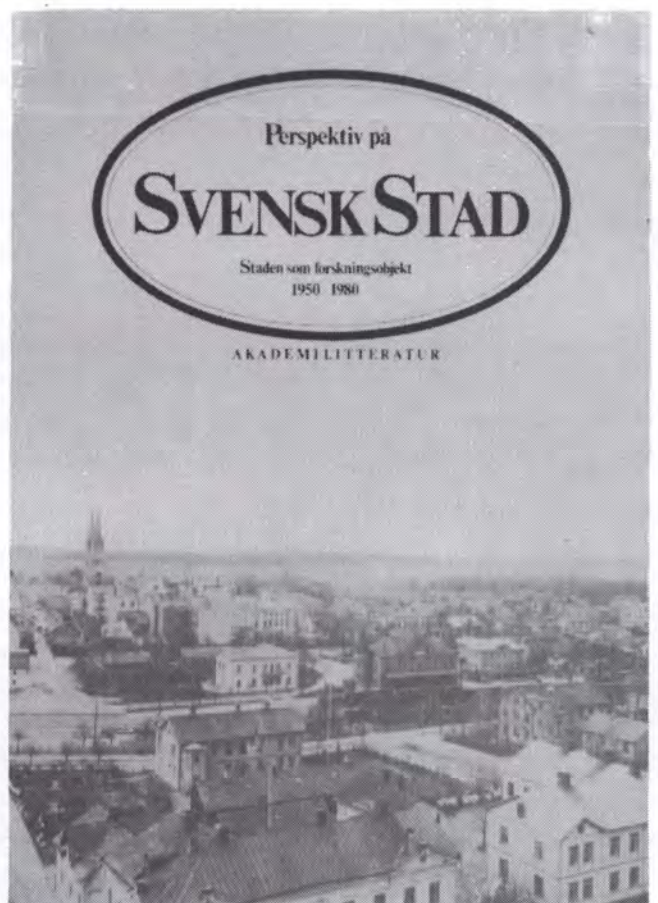
UPPSALA 1981

I Norge har tidsskriftet "Byggekunst" bla. beskæftiget sig med genopbygningen efter krigen i temanummeret om "Brente stedsers regulering" (nr. 5, 1980), hvor den klassicistisk inspirerede arkitekt og professor Sverre Pedersen spillede en vigtig rolle. I Finland har arkitekturmuseet haft en særlig udstilling om 40'erne, der var dramatiske år ikke kun på grund af krigstilstanden, men også på grund af de 500.000 tilflyttede fra de russisk erobrede områder.

Mads Christoffersen
Hanne Topsøe Jensen

Fysisk planlægning
og samfundsmæssige
reproduktionsproblemer

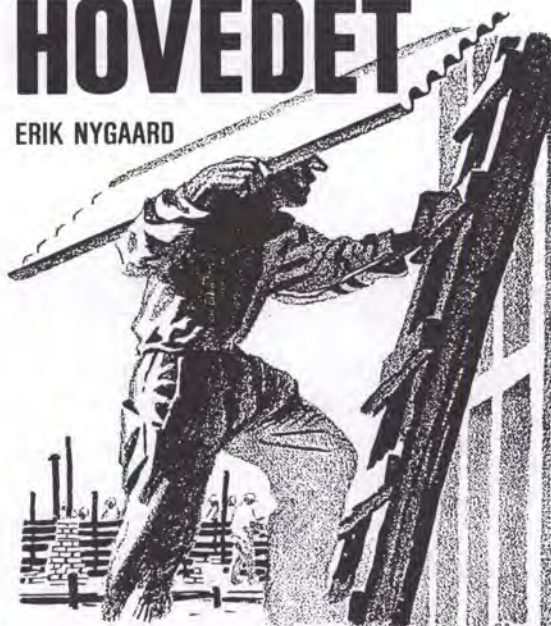

DANSK FORSKNING

Den danske forskning om 40'ernes og 50'ernes planlægning er beskeden, og det arbejde, der er lavet, beskriver fortrinsvis 1940'erne og 1950'erne som baggrundsstof til 1960'erne og 1970'erne. Dette gælder især en række marxistisk orienterede studier, som f.eks. Christoffersens/Topsøe-Jensens "Fysisk planlægning og samfundsmæssige reproduktionsproblemer", der ofte er præget af et skematisk strukturalistisk samfundssyn og relativt lidt empiri. Erik Nygårds boligstudie "Tag over hovedet" behandler også hele perioden fra 1945 til 80'erne, men går anderledes til værks, idet den bygger på et stort primært kil-demateriale. "Tag over hovedet" er en god skildring af dansk boligpolitik og boligarkitektur, men de byplanmæssige aspekter indskrænker sig i sagens natur primært til bebyggelsesplaner i forbindelse med boligbyggeriet.

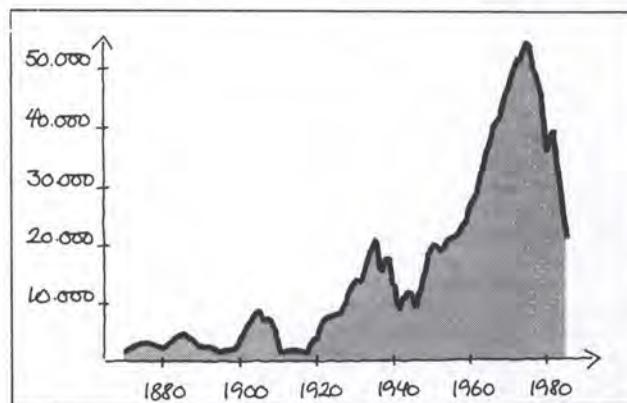
TAG OVER HOVEDET

ERIK NYGAARD

DANSK BOLIGBYGGERI FRA 1945 TIL 1982

ARKITEKTENS FORLAG

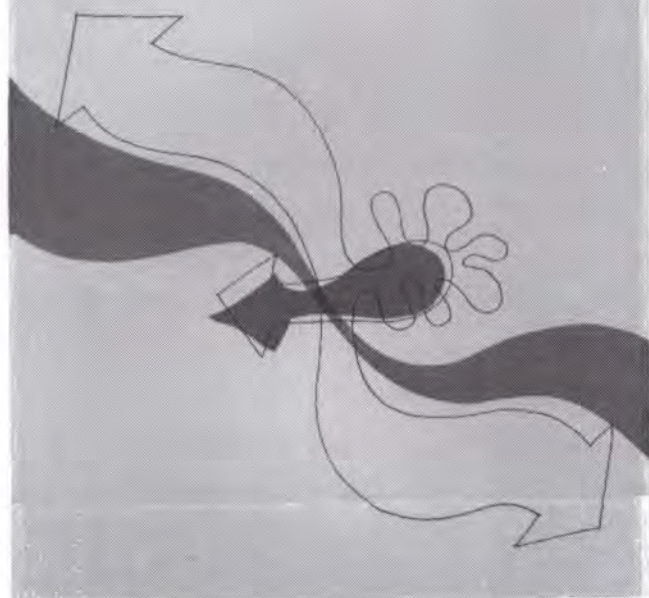
Boligbyggeriet 1880-1980: De fire lange bølger. Hver bestående af et byggeboom efterfulgt af en langvarig byggekrise.

Finn Kjærdsams disputats "Fysisk planlægning og anvendt videnskab" behandler også primært 60'erne og 70'erne - og med hovedvægt på planlægningsapparatets udvikling - men har også en del vigtige facts om 1950'erne, især når det gælder byplanlægningens kvantitative gennemslag i kommunerne, antallet af planlæggere forskellige steder og lignende.

FYSISK PLANLÆGNING OG ANVENDT VIDENSKAB

Finn Kjærdsdam

Signatur:

— KOMMUNEGRÆNSER 1962
 - - - KOMMUNEGRÆNSER 1970
 ···· AMTGRÆNSER 1970
 ■ Godkendt byudviklingsplan
 □ Byudviklingsplanlægning igang

Figur 30. Byudviklingsplaner 1955. Egnplanerne i København og Århus lå inden for byudviklingsplanerne.

		Faggrupper											
		Ingeniører	Arkitekter	Landsinspektører	Landskabsarkitekter	Geografer	Økonomer	Sociologer, samfundsfag	Jurister	Ikke-akademikere			I alt
Ansættelsesniveau		tek				na	sam						
1956	Konsulenter	19	39	51	1								104
	Kommuner	111	23	1									135
	Regioner	3		4									7
	Staten	5	15	1			3	5					29
	I alt	138	77	51	1		3	5					275
1966	Konsulenter	31	86	46	3								166
	Kommuner	96	8										104
	Regioner ¹	19	17	6			1			1			44
	Staten ²	8	29	4	1	2	6	5					55
	I alt	154	140	56	4	2	7	5	1				369
1977	Konsulenter	28	108	21	4	2	8	3		3			177
	Kommuner	279	167	13	3		7	1	16	190			676
	Regioner	16	30	3	2	4	19	3	1	14			92
	Staten	9	25	6	2	2	15	1	28	8			96
	I alt	332	330	43	11	8	49	8	45	215			1041
79/80	Konsulenter ³	28	108	21	4	2	8	3		3			177
	Kommuner	296	267	14	4	2	6	1	22	229			841
	Regioner	20	34	3	4	4	18	1	1	17			102
	Staten	10	24	6	2	1	18	4	26	5			96
	I alt	354	433	44	14	9	50	9	49	254			1216

Tabel 19. Antal fysiske planlæggere fordelt på fag og ansættelsesniveau.

- 1) Omfatter ansatte i amterne samt ansatte, der fungerede på egn- og regionplansekretariater, byudviklingsudvalgssekretariater samt Køge Bugt-udvalgets sekretariat. De 22 arbejdede med regional planlægning, medens de andre 22 var ansatte i amtsvejsinspektorer m.m., der fungerede som konsulent for kommunerne.
- 2) Omfatter ansatte hos Statens kommitterede i byplansager og Landsplanudvalgets sekretariat. 2 af disse var samtidig konsulent for kommunerne.
- 3) 1977-fordelingen er anvendt.

År	Område	Hovedstadsområdet				I alt	
		Sjælland iøvrigt	Fyn	Østjylland	Jylland iøvrigt		
1955		26	0	7	3	0	3
1965		52	4	12	7	4	9
1975		80	16	25	35	25	30
1983		100	100	100	100	100	100
Areal i km ² 1970		2.850	6.967	3.486	13.734	16.034	43.071

Tabel 35. Procentvis andel af landsdelens areal inddraget under en godkendt byudviklings- eller regionplan gennem perioden.

I denne og de øvrige tabeller i dette kapitel omfatter Østjylland Skanderborg, Vejle, Århus, Randers, Aalborg og Hjørring amter samt Samsø før 1970 og Vejle, Århus og Nordjyllands amter efter 1970.

Dispositionsplaner

Dispositionsplanen kan opfattes som et handlingsprogram for kommunalbestyrelsen, hvorigennem rammerne for kommunens udvikling blev fastlagt.

I den udstrækning planen blev godkendt af ministeriet, var den endvidere en overenskomst mellem ministeriet og kommunalbestyrelsen, som kommunen bandt sig til at søge gennemført.⁷

Dispositionsplanen omfattede normalt hele kommunen, idet der dog i enkelte tilfælde blev anvendt partielle dispositionsplaner. Med kommunesammenlægningerne igennem 1960'erne og kommunalreformen i 1970 kom dispositionsplanerne dog ofte til kun at dække en del af de nye storkommuner.

Dispositionsplanen havde især som formål at sikre disponeringen af kommunens arealer og bebyggelse på forskellige formål ud fra en helhedsbetragtning.

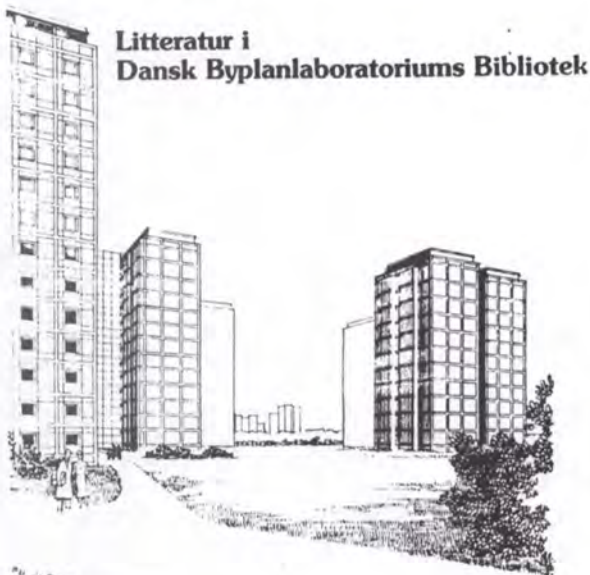
FYSISK PLANLÆGNING I DANMARK 1945-1980

- belysat især gennem
periodens konkrete
planer, faglige debat
og konkurrencer

ET FORARBEJDE

indkast af 1. sept. 1981
ARNE GAARDMAND

Dansk Byplanlaboratorium Byplanlægning i Danmark 1940-1959

Litteratur i
Dansk Byplanlaboratoriums Bibliotek

Selskab til byplanlægningens fremme

Noget af det, jeg savner i den hidtidige beskedne danske forskning om 40'erne og 50'erne, er en mere indholdsmæssig og idé-mæssig beskrivelse og diskussion. Knud Bidstrup har kort været inde på dette i "Ebenazers disciple", og Arne Gaardmand har samlet interessante aspekter op i sin i betydelig grad selvoplevede "Fysisk planlægning i Danmark 1945-80", der fortsat kun findes som manuskriptudkast. Selv har jeg - i et uafsluttet studie fra 1970'erne prøvet at kortlægge de idéhistoriske aspekter i periodens byplanlægning, primært som de kom til udtryk gennem de socialistisk orienterede arkitekter og planlæggere. I det følgende vil jeg vise og kommentere et udpluk af det materiale, jeg har fundet gennem min forskning. En vigtig del af kildematerialet findes i Byplanlaboratoriets bibliotek og arkiver - en oversigt over bøger og rapporter for perioden her er lige blevet sammenstillet af Lisa la Cour og mig til dette seminar. Litteraturoversigten viser en betydelig bredde indholdsmæssigt set - arkitektur, trafikforhold, naturfredning, sociale og hygiejniske forhold, boligforhold, samfundsøkonomi, jordspørgsmål, befolkningsforhold, lokalhistorie m.m. - foruden egentlige bøger om byplanlægning og plandokumenter for perioden. Men der er også vigtigt kildemateriale i en række andre biblioteker, i Arbejderbevægelsens arkiv og i kommunale arkiver og ikke mindst i private samlinger hos de implicerede.

SOCIALISTERNE, BOLIGPOLITIKKEN OG
BYPLANLÆGNINGEN - DANMARK 1931-58.

Problemformulering, hidtidig forskningsproces
og foreløbige arbejdsresultater.

Bo Grønlund, Kunstakademiets Arkitektskole.
Marts 1979.

OLAF FORCHHAMMER
BYPLAN

DANSK INGENIØRFORENING
1 KOMMISSION HOS G. E. C. GAD, VIMMELSKAFTET 32
KØBENHAVN 1939

Perioden begynder egentlig i 1939 med byplanlov og krig og slutter ca. 1958 med højkonjunktur, bilisme og politisk opløsning på venstrefløj. Ved periodens start i 1939 udkom den første moderne lærebog i byplanlægning i Danmark - skrevet af Københavns stadsingeniør - med kapitler om recentralisering, egnsplanlægning, landsplanlægning, generalplanlægning, trafik m.m. Peter Bredsdorff, der - ligedes i 1939 - vandt Akademiets guldmedalje for sit byplanprojekt for Fortunbyen i Lyngby - i fuld overensstemmelse med engelske nabolagsidéer - anmeldte "Byplan"-bogen i Arkitekten som en lidt perspektivløs sammenstilling à la "Fisk er godt".

Byplanlægningens administrative

Forudsætninger ..... S. 3—7.

Arealer, der bør holdes fri for Bebyggelse ..... S. 8—22.

Møser og Enge — Randbebyggelse — Naturfredning — Beskyttelse af Skov og Strand — Samlet Fredningsplan.

Recentralisation ..... S. 23—41.

Planlægning — Decentralisation af Fabrikker — Decentralisation af Havnemærker — Danske Privatshaver — Erhvervsconcentrationen i København — De enkelte Havneger.

Befolkningsforhold og Arealbehov

Folketalsundersøgelser ..... S. 42—47.

Arealbehov ..... S. 48—54.

Befolkningsens Vækt — Fødselsrættel — Indvandring — Indre Forsydnings — Højlandets Reservaruler — Arealforbrug til Boliger — Arealer til særlige Formål — Industrimæssiges Arealbehov.

Egnsplan ..... S. 55—92.

Egnsplaner i Udlænde — Danmark — Indlænder — Forudsætninger for Egnplanlægning — Hovedtrafiklinier — Udbygelsesruler — Vandforsyning — Afvanding — Forening af Vandløb — Landbrugsruler — Trafiklinienskonstruktion — Københavns Egnens grønne Områder.

Landsplan ..... S. 93—98.

Hovedvejnet — Bævnings, Flyvevejen — Beskyttelse mod Luftangreb — Havnemærker.

S. 99 -

Generalplan ..... S. 101—107.

Obligatorisk Byplanlægning.

Forundersøgelser ..... S. 108—120.

Byplanlægning Struktur — Erhvervsområde Opgraver — Planlægning — Byernes Udvidelse.

Byplankonkurrencer ..... S. 121—128.

Trafik — Gader og Veje ..... S. 129—168.

Trafikmidlernes Indflydelse paa Byplanen — Trafikanalyse — Færdstøtning — Trafikkapacitet — Færdstøtning — Tørrer og Færdstøtning — Opdelingsgader — Plader — Parkering — Billets Boliger — Vejnetets Udformning.

Parker og Anlæg ..... S. 169—177.

Naturlige Parkområder — Parkveje, Parkalléer — Naturparker — Folkpark — Kvarterpark — Private Pladsområder.

Byplanens Zoneinddeling ..... S. 178—189.

Zoning efter Byggeområder — Håndleds Byggeområder — Højde og Tæthed.

Byplan og Bebyggelsesplan ..... S. 190—197.

Byggemåde og Hustyper ..... S. 198—216.

Forældede Hustyper — Nye Byggetyper — Bygningens Højde — Bebyggelsesmængde og Lygthold — Aulus Gårde — Dispansionsbebyggelse — Kolonihaveanlæg.

Fastlæggelse og Gennemførelse ..... S. 217—228.

Fastlæggelse af Egnplan — Byplanens Fastlæggelse — Byplanlovens Anvendelse — Byggetlovens Anvendelse ved Byplanlægning — Erstatning — Trængsel Erhvervsruler — Planernes Gennemførelse.

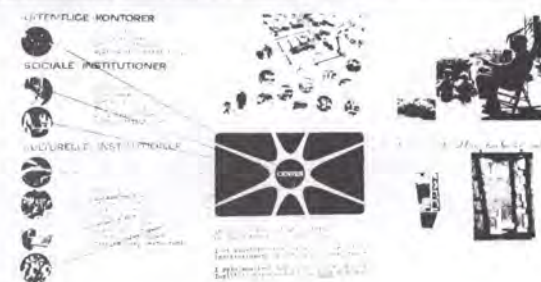
Regulering ..... S. 229—242.

Gadeinddelelse — Regulering af Jordleds Bebyggelse — Udvidelse — Særlig — Udrensning (Avtørring).

Fig. 24. Peter Bredsdorff: Byplan for et areal ved Lundtofte, 1939.

Byplan og almindelige Mennesker

Planlægning og Politik
I den sidste pæne "Bye lænne samfund" skriver Sune Lindstrøm om regionplanlægningen, og han sluttes med følgende definition: "Planlægning er ikke

udenbuds, ikke arkitektur; det er politik for grundlag af faglige arbejder." Hvis det er tilfældet, så må man et forlæde den sociale ansvarsforhold, som man er ud af de faglige hverdags - ud mellem almindelige mennesker og gennem elementar oplysning skaldemokratis grundlag for denne politik.

Uno Åhréns uddyber Sune Lindstrøms definition, naar han i pæren "Arkitektur og Demokrati" skriver: "Jeg tænker på et tilsvarende ord som indvirkning (et lig lader sig ikke altid forveksle med ordet om at arbejde at med vel af elementære menneskelige) i forhold til den sociale dimension af et tilsvarende af den økonomiske og sociale dimensioner er nødvendige. Der er sandsynligt ved at forsøge en almindelig vilje til at udbygge samfundets livskraft af det faglige arbejde."

Nogle Byplankonkurrencer

I de sidste Aar har der været adskillige afsluttede Konkurrencer om Byplanlægning, og de har selvfølgelig haft sine Betydning for Udviklingen. I Tidsskriftet Arkitektur har Konkurrencerne fra disse Konkurrencer været offentliggjort, og herfra er hentet en Række Eksempler paa de bedste Projekter til Bebyggelsesplaner, der haade mindre og større Områder. Med Henpaa til en fuldstændig Gennemgang af præmierede og udelte Projekter henvises til de paa følgende Hefter af Arkitektur.

Samtidig med at man arbejder med de store Linier i Byens Fremtidige Udvikling, møder der sig som Regelholdes inden for den samlede Plan en Række Opvarer med en særere Fastlæggelse af Vejføring og Bebyggelse paa mere begrænsede Områder. Der mås udarbejdes Bebyggelsesplaner, for man kan tage fat paa Udførelsen af de enkelte Grunde. I en Række Tilfælde har der i de senere Aar været indkrevet Konkurrencer om Forslag til saadanne Bebyggelsesplaner, og der er derved fremkommet et meget værdifuldt Materiale til Belysning af de Muligheder, der i de enkelte Tilfælde har været til Stede. Paa de følgende Sider er vist en Udvalg af Konkurrenceresultater. Det første Eksempel er kun en lille Oppgave. Det er fra Viborg Kommune, der i 1942 udsåre en Konkurrence om en Bebyggelsesplan for Løgstrop Tofel ved den sydlige Indfaldsvej til Byen. Aret havde en ubehagelig trekantet Form og faldt ret stærkt imod Nord. De omkringliggende Arealer

var allerede i det væsentlige bebygget med Huse af en uensartet Karakter. Konkurrencen viste en Række forskellige Løsninger, af hvilke de Beste arbejdede med skematiske udformede Blokbebyggelser. Det viste sig dog netop ved at studere det samlede Materiale, at denne Bebyggelsesform paa dette Sted ikke kunde give det helt gode Resultat. Det gængsige Projekt, der fik i Præmie, arbejder med en modsat Tanke. Det skylder Bebyggelsen ud som en Raadbebyggelse, der lukker af

Disse Frankild: Forslag til en Bebyggelsesplan for Løgstrop Tofel, Viborg, Konkurrence, 1942. I. Plan. Forfatter: Carl Ove Jørgensen.

Under krigen var der studiekredse og foredragsrækker om byplanlægning, bl.a. var der en betydelig interesse for Mumfords idéer, efter at hans bog "Stadskultur" var udkommet i Sverige og smuglet til Danmark, og Bredsdorff fik illegalt udgivet Uno Åhréns tanker om demokrati og byplanlægning. I de første år efter krigen var Fingerplanen for Københavnseggen i fokus, udarbejdet af Steen Eiler Rasmussen, Bredsdorff og en række venstreorienterede arkitekter og teknikere, hvoraf flere var medlemmer af DKP.

I slutningen af 40'erne og begyndelsen af 50'erne kom flere bøger om byplanlægning, der hovedsagelig havde provinsbyer og stationsbyer som målgruppe. En af dem var Arkitektens "Om byplanlægningen" fra 1947, der behandlede en række emner, bl.a. byplan konkurrencer, og Ole Thomassens artikel "Byplan og almindelige mennesker" om planlægningens politiske dimension.

Edmund Hansen og Erik Kaufmann skrev i 1955 den lille bog "Bedre byer" i Socialpolitisk forenings serie af småskrifter - året før var der i samme serie udkommet "Krise i boligspørgsmålet", bl.a. på baggrund af Vesterbros boligaktion. Begge drejede sig i høj grad om elementære levevilkårsspørgsmål. "Bedre byer" var et forsøg på bred propaganda for moderne funktionalistisk byplanlægning med zoneopdelte byområder, parkbebyggelser, diskussioner af bebyggelsesprocenter og lysafstande, trafikseparering o.s.v. I et tilbageblik virker dette meget overforenklet.

Bedre byer

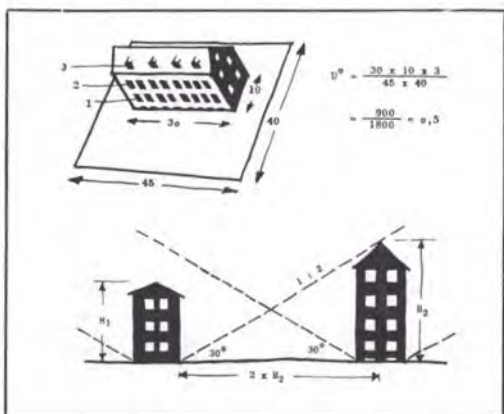

Såkaldt gennemkørende færdsel.

Færdsel og bebyggelse må skilles ad.

Et hovedmotiv til byplanloven var netop ønsket om »en regulering af forholdet mellem bebyggelse og færdselsveje, i princippet gående ud på en adskillelse af de to ting, således at færdselsvejene ikke ødelægges og forringes ved uheldig, planløs randbebyggelse og således at bebyggelsen mest muligt værnes mod uroen, støjen og de øvrige ulemper ved færdselen«.

Det gælder navnlig fjernfærdselen. Det regnes jo for en selvfølge for jernbaner og flyvemaskiner. Men også fjernfærdselen på landevejene er nu så stor og hurtig og tung at den enten bør føres uden om byerne eller have sine egne arealer i dem ligesom jernbanerne. En sådan adskillelse prøver man på at tilrettelægge ved byplanerne.

Udnyttelsesgrad og lysforhold. Øverst ser man hvordan busets størrelse må være i forhold til grundens, når udnyttelsesgraden er cirka 0,5, og nedenunder hvor tæt to buse må komme binanden, når lysforholdet skal være ca. 1 : 2.

For det meste skyldes det at der er bygget for meget på grundene, både for højt og på for stor en del. Men det kan også bare være fordi husene er lagt dårligt for hverandre. Eller for små grunde.

Udnyttelsesgrad.

I byplanerne bestemmes det nu hvor meget og hvor tæt og hvor højt der fremtidig må bygges på grundene.

Hvor meget der må bygges bestemmes som oftest ved at der fastsættes en udnyttelsesgrad der ikke må overstiges. Det er det samlede gulvareal divideret med

SOCIALISTISKE ARKITEKTER OG PLANLÆGGERE

Hvis vi ser til idéindholdet i byplandebatten, finder vi nogle af de klarest markerede holdninger på venstre fløjen i og omkring DKP. Dette kommer samlet til udtryk umiddelbart efter krigen ikke mindst i det lille hæfte "Byggeriet i gang" fra forlaget Tiden, der spændte over hele feltet fra egns- og byplanspørgsmål via jordpolitik og boligspørgsmål til byggeforskning. Til forskel fra begyndelsen af 30'erne, hvor Sovjetunionen var i fokus, er det nu dog i Vesten, at inspirationen søges. Ikke mindst forventede man meget af udviklingen i England bl.a. på jordlovsområdet - men udviklingen her viste sig hurtigt at være ret skuffende.

BYGGERIET I GANG!

INDHOLD:

- Side 3 Byplanen og Boligen som den er i Dag. Af Ole Buhl.
- Side 7 Grundspekulation forhindrer en virkelig Byplanlægning. - Af Edvard Heiberg.
- Side 11 Planlægning efter større Linier. Af Flemming Teisen.
- Side 19 Lejernes Krav. - Af Leth-Mouritzen.
- Side 25 Demokratiske Boligbyggeri - Af Ole Buhl.
- Side 29 Finansieringen er det springende Punkt. Af cand. polit. T. Rørdam.
- Side 36 Bedre Huslejelove. - Af Børge Madsen.
- Side 39 Der maa gøres noget paa Landet. - Af Elna Hoffmeyer.
- Side 44 Penge til Forskning? - Af Mogens Voltelen.

FORLAGET TIDEN

Grundspekulation

forhindrer en virkelig Byplanlægning

Af Edvard Heiberg, Arkitekt M. A. A.

Det moderne Samfund er en indviklet Mekanisme, hvor det ene Hjul griber ind i det andet. Produktionen er blevet samfundsmæssig i den Forstand, at den er betinget af et Samarbejde mellem de enkelte Samfundsborgere. Men Produktionsmidlerne ejes af private, og Landets Jord er overvejende paa private Hænder. Dette hindrer en planmæssig Udvikling af Samfundet. Ogsaa Byens Udvikling bremses af den private Ejendomsret til Jorden. Dette kan ikke fortsætte. Samfundet kan ikke længere finde sig i, at Enkeltmænd lægger sig paa tværs af Udviklingen eller profiterer af Bysamfundets Udvikling.

Broernes Lejekaserner med trange og dårlige Lejligheder og mørke, skumle Gaarde skyldes Spekulation i Grundværdierne. Og Forstædernes hæslelige og planløse Vækst med høje Huse og gamle Røtter Side om Side er Monumenter over ødet private Initiativ.

Områder, som burde være ubebyggede, bliver bebygget, Områder, som burde have været svagt bebygget, er blevet stærkt bebygget, fordi Grundværdien er presset i Vejret. Byen vokser som en stor Snebold — det ene Lag udenpaa det andet — fordi Samfundet ikke har Midler

Engelske Byplanlæggere mener, at en By helst ikke maa være over 50.000 Mennesker. Den bør anlægges langs en hurtiggaaende elektrisk Bane med 4-5 Stoppesteder indenfor Byens Grænser. Ved hvert Stoppested kommer der et lokalt Centrum. Billedet her ovenover viser det halve af et Kvarter, der ligger omkring et saadant lokalt Centrum. Til højre er Banchen og Stationen, derefter Administration og Handel, Boliger, og endelig Skoler og Kulturcentre i de frie aabne Arealer til venstre.

Købstaden er uløseligt knyttet til Egnen, hvorfra den faar sine daglige Forsyninger, ligesom Oplandet er afhængigt af Byens Industri- og Handelsforetagender. Udflyttingsområder og Feriebyer er uundværlige Led i Byboens Tilværelse, ligesom Byens sociale og kulturelle Institutioner: Hospitalet, Realskolen, Centralbiblioteket, Teatret o.s.v. er nødvendige Led i Landboens.

Derfor bør Begrebet Byplanlægning afløses af Egnspanlægning

Den planløse Spredning af Bebyggelsen i Landdistrikterne hindrer ogsaa Indførelsen af elementært nødvendige tekniske Anlæg som Vandværk og Kloak. Opgaver, som f. Eks. den rationelle Fordeling og Dimensionering af Andelsmejerier og -Slagterier er Egnspanlægsproblema. At Vand-

Kulturcentertanken havde ogsaa varme fortalere på venstrefløjten - inspirationen kom ogsaa her fra England, men Sverige var med i billedet. Tidsskriftet Frit Danmark propagerede bl.a. for sagen, og på Bispebjerg i København blev der rejst en kulturcenterbevægelse, der dog aldrig fik realiseret det kulturcenter, man havde tænkt sig, fuldt ud. Det blev kun til et rudiment ude ved Tagensvej. I 1950 rejste Flemming Teisen diskussionen om centerkulturen på ny i "Cirkulation eller lukkede cirkler" i Arkitekten, med et mere nuanceret syn på nabolagstanken og kulturcentrene. Effekten i praksis blev dog ikke ret stor i 1950'erne.

FRI DANMARK

Nr. 29. 4. årgang, 19.10.1945.

KULTUR CENTRE

Af Arkitekt Flemming Teisen

Byerne er altid blevet præget af de herskende politiske Systemer. Tænk paa Kirkevejdets By, hvor Kathedralet knæjser mod sine Tårne højere end Kongens Løve Hus, eller Pysens Almue, hvor Byens kan ligne en Ordenstjeners med alle Gader strælende ud fra det prægende Stort. Og tænk paa Spekulationsbyens træstælle og overholdte Arbejderkvarterer i Kapitalistens By — som vi kender det fra Nürnberg og Vesterbro — eller paa Hilliers Paradedækket i Berlin, der nu ligger i Grus. De Byplaner, vi skal udføre i Dag, maa faa en anden Karakter. Nu er det hverken Forskæbthet eller Pysens, der skal danne en Ramme om, men den mange Månds Tilværelse. Det ser ud til at blive Kulturcentrene, der kommer til at præge Områdets By.

Det med Centrene er i og for sig ikke noget nyt og mærkeligt i Landbyens læ Tingssted — hvor man sønderes for at drøfte fælles Interesser — midt i Bebyggelsen. Omkring det samme Sted byggedes senere Kirken, Skolen, Forsamlingshuset og Skurgen, og her fik ogsaa Grevskeden sin Domsti. Og i den lille Købstad finder vi de tilsvarende Institutioner Side om Side med Raadhuset og Torvepladsen. Høje Byens Udtrækning er naturligvis ikke større, end at der fra Centret kun er fås Minutters Gang ud til det aabne Land, der omgiver Byen. Saaledes er Verden enkel og overskuelig.

Men saa snart Byen vokser derudover, bliver Sagen kompliceret. For det første opstaa der nye sociale og kulturelle Institutioner, der ikke var Basis for i det helt lille Byens, og for det andet kan ikke alle de fælles Organer holdes samledes i Byens Centrum — for saa kan ikke længere klare sig med een Kirke, eet Forsamlingshus, een Skole osv. Man faar forøvrigt heller ikke lige mange af hver Slags, fordi der nu lægges forskellige Indbyggertal til Grund for hver Side. Man har hidtil ikke maaget at lade Udviklingen, saa der blev System i Forholdet, og Resultatet er blevet det Kvas, vi kender, hvor Tingene ligger helt tilfældigt i Det og Vest. Særlig greit bliver det i Storbyens Vindstrøket, hvor man ogsaa ser en masse Isoleringspunkter i Tilværelsen og har all for store Afstande til Forsamlingshallerne.

Det er Medtænkning til, at nogle af det lille Byens Værdier — Fællesskabelsen og Sammenholdet — gaaer tabt. I Storbyen varetages de fælles Interesser ikke af Mængdeorganisationer, hvor Medlemskabet bliver et passivt Karakter — Fællesskabelsen, Svagere og svagere, Lyttende og lyttende — og af det store centraliserede Administrationsapparat, der mister Kontakten med Befolkningen. Den enkelte faar sig ikke medinteressert og medansvarlig for det fælles Vel. Men det maa være muligt at løse

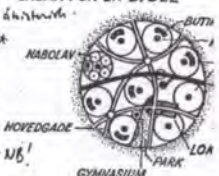
* det bliver ikke muligt for det lille Byens Værdier!

Et moderne amerikansk Forsøg i samværende Træk er vist uden. Stiv til det indbyrds Parken.

Storbyens rige Muligheder med det lille Byens Værdier. Man maa ikke — ligesom Mængdebevægelsen bygges op af Grupper af haasortlig Storbyer —

SKEMA FOR EN BYDEL

Folkeseentrer og nabolagssentrer. Community Centres.

Erfaringer fra England og Sverige.

Nar Norges byer forhøpentlig så snart som mulig etter krigen igjen kan ta fatt på å planlegge den framtidige utvikling — en utvikling som mange steder kommer til å bety en helt ny by — er det av den største betydning at alle de som skal ha med dette arbeidet å gjøre, kjenner til de senaste retningslinjer innenfor byplanleggingen i andre land.

Denne artikkel tar nettopp sikte på å opplyse alle interesserte kommunalfolk og teknikere på dette område. Det har ganske visst vært arbeidet med byplaner, både hjemme i Norge og da under tysk ledelse i okkupasjonsarene — og i England og Sverige av nordmenn i landflyktighet, men det store arbeidet med å tilrettelegge byens framtid kommer til å hvile på politikere og fagfolk som har vært hjemme i landet, men som har vært avskåret fra å ta del i politisk virksomhet eller utøve fagmessig arbeid. Man kan vel også forutse at mange nye krefter vil bli trukket inn i det kommunale arbeid folk som ikke tidligere har hatt anledning til å beskjeftige seg med byplanlegging. For alle disse vil det bety meget at de i store trekk danner seg et bildet av det framtidige bysamfunn som de skal være med om å bygge opp på en demokratisk basis.

Det må da straks sies at den tendens som har fått sitt uttrykk i de byplaner som er utarbeidet i Norge under krigen, inspirert av den tyske besetelsesmyndighet, betegner en oppfatning som i sitt grunnsyn atskiller seg sterkt fra det, man i våre dager har i demokratisk land. For engelske, svenske, amerikanske og russiske

Egnsplanlægningen og generalplanlægningen (kommuneplanlægningen) blev der også tænkt nok så radikalt på omkring venstre-fløjen. Omtrent samtidig med Fingerplanen blev der i 1948 udgivet et hæfte af Frit Danmarks teknikergruppe, der foreslog en kommunalreform i hovedstadsområdet, således at fingrene politisk kom til at hænge sammen på langs. Dette førte ikke til noget. Hovedstadskommissionen, der var blevet nedsat under krigen, ønskede ingen ændringer. Frit Danmarks hæfte indeholdt også et bemærkelsesværdigt afsnit om en planlovsreform — som i sit indhold lignede meget det, der blev realiseret 30 år senere i 1970'erne.

Ukendt Bydelingsplanens Løselig i Slut *Ukendt Bydelingsplanens Løselig i Slut*
og de Parti mellem uendelig byer

De tre Bydelingsplaner og deres grænser kan til sammen ses på de tre diagrammer. De tre diagrammer viser de tre forskellige bydelingsplaner og deres grænser. De tre diagrammer viser de tre forskellige bydelingsplaner og deres grænser.

Cirkulation eller lukkede cirkler
Forsøg på at foreslå et distributionsgrundlag
Af arkitekt M.A.A. Flemming Tønsbo

Med de sociale boligprosjekter som pioniere er udviklingen nåt bort fra det tilfældigt spredte, individuelle byggen i retning af stadig større samlede bebyggelseenheder. Men byens udbygning er endnu bestemt af mange forhold, der modarbejder en planmæssig udformning af boligkvarterer som led i helheden: Tidspunktet for arealernes bebyggelse er for det første ikke betinget af en etapevis udvidelse af gade- og ledningsnet, men af selvsagt private økonomiske interesser. Beliggenheden af en bygning kan være bestemt af et tilfældigt kloakplands geografiske grænser, form og størrelse af gamle markskel. Gadenetsegrenaden er præjudiceret af grundvæderne. Gadenettet er præjudiceret med "en passende marksvide", med mulighed for lag-lagvis i alle retninger, og med mulighed for, at hver enkelt gade kan udvides til en hovedforbindelse for alle tilfældes skift osv. Men hvis nu boligarkitekterne får at få nogle retningslinjer for deres bebyggelsesplaner ville spørge de mest moderne og fremskridtvenlige byplanlæggere rundt om i verden: "Hvor store bebyggelser bør egentlig planlægges under eet — hvilke kollektive anlæg bør de rumme — og hvordan passer de ind i byens kommunikationsystem?" Er det så tvivl om, at byplanlæggerne prompte ville svare i kor: "Byer bør opdeles i afgrænsede "byenheder" med lokale centre af højere og lavere orden". De ville i nogle tilfælde motivere det med ukontrollable sociologiske teorier og de der endnu var i besiddelse af deres skolebænk, ville illustrere det med diagrammer, hvor byenhederne var fremstillet som et sandt rigt system af større og mindre cirkler og centre som punkter og baller. De mindste cirkler ville være dem, man overlod bolig-

kritik af kap. by.
af god Odense.

Sloberit!

Hvorfor er FT kommet til denne Sloberit? Er den afkommet med E.H.?

Akte M 50

HOVEDSTADS ORDNINGEN

SOY DRIT™

Frit Danmarks Skriftserie Nr. 3 PRIS KRONER 1.50
KØBENHAVN FEBRUAR 1948, DR. TVÆRGADE 73, PALÆ 9713

I Land og Folk 1948 skrev også Edvard Heiberg om Fingerplanen, og i hans artikler findes måske de første direkte tilløb til tanken om en mere direkte demokratisk deltagelse af befolkningen omkring planlægningssspørgsmål.

Fra Fingerplanen gik Bredsdorff og en del af DKP-arkitekterne og teknikere over i Københavns Kommune for at lave generalplanen under den kommunistiske byplanborgmester, der var blevet valgt i 1946, og som sad i 8 år. DKPs valgavis om København fra kommunevalget i 1954 havde en klar og veludbygget byplanpolitik, men det var koldkrigstider, og DKP'erne tabte borgmesterposten.

Jeg har her kun kunnet komme ind på nogle få begivenheder og diskussion i 1940'erne og 1950'erne. Det var en periode, hvor mange principielle spørgsmål blev taget op - og som vi kom til at leve med længe efter - og som tildels fortsat er aktuelle - men som i dag i alt for høj grad er gået i glemmebogen. Selv funktionalismen som arkitekturretning blev der stillet spørgsmål ved - ikke mindst af Edvard Heiberg, der selv havde været med til at introducere den i Danmark. Hans historiske interesse - som bl.a. kom til udtryk i anmeldelsen af "Fra Bispetid til Borgertid", betød også, at han så dobbeltheden i funktionalismens program: både en levevilkårsforbedring for brede befolkningsgrupper og en rationalisering af byggeriet i kapitalismens interesse. Arkitektgruppen i Vesterbros boligaktion fortsatte denne diskussion i 1950'erne, men desværre løb den ud i sandet uden nogen afklaring. Og så fik vi 1960'erne.

Bo Grønlund

EDVARD HEIBERG

KØBENHAVNS FREMTID

Den gamle i dagens by har en anden betydning end den gamle i den gamle by. Den gamle i dagens by er en levende organisme, der har udviklet sig gennem århundreder. Den gamle i den gamle by er en død organisme, der er blevet bevaret som et museum.

Byplanlægningen er blevet en nødvendighed for den gamle by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan overleve og udvikle sig. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

Den gamle by i den nye by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by. Den gamle by har brug for en plan, der sikrer, at den gamle by kan være en del af den nye by.

★ KØBENHAVN ★

kan blive en god by at arbejde og bo i...

Det er kommunisisternes politik

Hovedprincipper

Den indre by

Elevværetten

Heeren skal i magistraten!

2. Heldags-seminar om "Byplanhistorisk forskning særlig med henblik på 40'ernes og 50'ernes byplanhistorie."
afholdt den 11. juni 1987 på arkitekturcentret Gammel Dok i København.

Referat.

I seminaret deltog ca. 30 byplanlæggere og forskere samt byplanhistorisk udvalgs medlemmer og repræsentanter fra Dansk Byplanlaboratorium. Som bilag til referatet er vedhæftet en deltagerliste.

Byplanhistorisk udvalgs formand Vibeke Dalgas bød velkommen og glædede sig over, at der var så stort fremmøde af den indbudte kreds. Kun enkelte havde måttet melde afbud. Seminaret var muligjort igen i år ved bidrag fra Margot og Thorvald Dreyers fond. Vibeke Dalgas gennemgik udvalgets aktiviteter det sidste år og oplyste, at vi havde skaffet videooptagelser af St. E. Rasmussen foretaget af Michael Varming. Hun præsenterede de to nyeste byplannoter nr. 10 om sidste års seminar og nr. 11 "Værløse, en kommunes byplanhistorie, 1944 - 1974". Disse blev udleveret på seminaret. Gammel Doks direktør Hans Hartvig Skaarup fortalte om Gammel Doks aktiviteter herunder udstillingen i anledning af SBI's jubilæum. Efter denne appetitvækker gik man over til seminarets emne om 40'erne og 50'ernes byplanlægning belyst med korte foredrag:

1. 40'ernes og 50'ernes byplanlægning i Danmark.
v/Edmund Hansen.
2. De udenlandske forbilleder for periodens byplanlægning og disses spredning og gennemslag i Danmark.
v/Poul Erik Skriver.
3. Specifikke dansk udviklede teorier og løsninger i periodens byplanlægning.
v/Arne Gaardmand.
4. Periodens behandling i dansk forskning og historieskrivning.
v/Bo Grønlund.
5. Planlægning under vækstsamfundets vilkår i 50'erne.
v/John Allpass.

Foredragene refereres ikke her, da de findes i skriftlig form og vil indgå i en byplanhistorisk note om seminaret. Den vil komme i efteråret 1987.

Der blev udleveret en litteraturliste om byplanlægning i Danmark 1940-1959. Listen er udarbejdet af Lisa la Cour i samarbejde med Bo Grønlund på grundlag af Dansk Byplanlaboratoriums bibliotek. Endvidere forelå en litteraturliste fra Geografisk Institut om forskning i 40'ernes og 50'ernes byplanhistorie.

Eftermiddagens korte indlæg indledtes af Vibeke Dalgas, som refererede fra breve, der var modtaget til seminaret fra St.E. Rasmussen, Ernst

Kristoffersen og Peter Dragsbo, som samtidig sendte en artikel om Esbjergs forstæder. (Artiklen fremsendes med referatet).

Edmund Hansen, som var ordstyrer, erindrede om, at det især var 40'ernes og 50'ernes byplanlægning, man fokuserede på i år.

Poul O. Pedersen oplyste, at der ikke var egentlig byplanforskning på Sydjysk universitetscenter, men at han selv har studeret regionaludvikling og mente, at erhvervsudviklingen i 40'erne og 50'erne dannede baggrund for den senere udvikling i 60'erne. Han fandt, at de omtalte vækstcenterteorier (Stjernebyplanen, Trekantsby m.fl.) var et udtryk for en decentralisering med "ligelig udvikling i landet".

Iøvrigt fandt han det væsentligt at påpege, at det var i 40'erne og 50'erne, man splittede anvendelserne op i industriområder, boligområder osv., og at denne tendens stammede fra Tyskland.

H.P. Myrup mente, at Doxiades skitse til en Københavns-udvikling var udansk og afslørede, hvor lidt Doxiades kendte til Danmark. Danmark var et bondeland med samhørighed mellem købstæderne og de omliggende landbrugsområder. Vi var skeptiske overfor planlægning, og visioner havde ikke gode vilkår her. Derfor var den kommitteredes arbejdsmetode med at tage ud på selve stedet og drøfte problemerne med politikerne god og i overensstemmelse med den danske tradition.

Han nævnte amtmand Arthur Bach fra Ringkøbing som en person, der forstod denne metode, og som administrerede landsbyernes udvikling ved kun at lade familier, hvoraf den ene var barnefødt i landsbyen, bygge der.

Iøvrigt mente han, at økonomerne i 50'erne begyndte at blande sig i planlægningen, og at man burde interviewe bl.a. Knud Stenshøj og Oluf Ingvarsen, som var et par af pionererne.

Johannes Møllgaard oplyste, at der ikke var stor forståelse i SBI for historisk byplanforskning. Iøvrigt fandt han, man burde skelne mellem byplanlægnings historie og bebyggelsens historie (f.eks. Albertslund). Han havde selv skrevet om "byplantraditioner fra 1850 til i dag" og "egnsudviklingspolitik i 25 år" - ligesom han havde arbejdet med Salling og Skive. Nils Boje Groth, der også arbejder på SBI, havde skrevet om "stationsbyen Gørlevs bebyggelseshistorie".

Som kommentar til formiddagens indlæg mente han, man burde have taget Theodor Geigers angreb på byplanlæggerne om den manglende respekt for byen mere seriøst. Af andre væsentlige emner fra 40'erne og 50'erne nævnte han "Københavns generalplanskitse fra 1954", og at "Bedre byggeskik" dør ud i den periode. Han foreslog, at man skulle få Døllner til at skrive en note om Bispebjerg community.

Finn Kjærdsdam oplyste, at instituttet for fysisk planlægning og samfundsplanlægning på Ålborg universitetscenter forskede mere i miljø- og energiplanlægning, og at egentlig byplanhistorisk forskning måtte have sin rod i samfundsrelevante spørgsmål nu.

Han havde dog selv skrevet "Bebyggelsesplanlægningens historie fra 1870" i 1977, "Om planlægningens historie" i 1981 samt "Problemorienteret videnskabsteori". Iøvrigt følte han, vi har et teoretisk problem nu med de uanede mængder af planer, der er, og den store uoverskuelighed det frembyder. Byplanlæggerne taler forskelligt sprog og på forskellige niveauer uden at kunne forstå forskellen mellem intention og praktik og mellem teori og metode.

Kristian Larsen tog udgangspunkt i formiddagens indlæg. Fingerplanen var ingen vækstplan, og byvæksten kom først for alvor efter 1955. Han henviste til Gunnar Myrdals artikel herom i slutningen af 50'erne. Sammenstødet mellem 30'ernes og 40'ernes byplanopfattelse (krigsperioden) og 50'ernes og 60'ernes (vækstperioden) kom frem ved diskussionen om principskitsen mellem fingerplanens fædre (ÆBÆ-erne) og de yngre planlæggere (YB-erne).

Tim Knudsen oplyste, at han studerede "Københavns byplanhistorie før 1. verdenskrig" og "byplanlægningens bureaukratisering i København".

Hans Mammen oplyste, at der ingen byplanforskning er på Arkitektskolen i Århus, og at ingen ansøgninger foreligger herom. Iøvrigt mente han, at Fingerplanen og Peter Bredsdorffs guldmedaljeprojekt var begyndelsen til den analytiske byplanlægning.

Ena Hvidberg oplyste, at amtsmuseumsrådene skriver om den nyere tids udvikling, bl.a. "Københavns forstadskommuner" og "Vestegnen", som omhandler resultaterne af tidligere planlægning. Hun advarede mod de store brud i planlægningen, da den levende kultur ikke må nedbrydes. Hun arbejder nu for nationalmuseet med "Livsform og boligform".

Jens Kvorning oplyste, at Kunstakademiet har for få ressourcer til forskning, men der kan laves 2 årlige stipendier. Der var dog et projekt igang om "Produktionen og bebyggelsesmiljøet", og man ønskede at lave kurser med kompendier om "Byfornyelsens historie i Danmark", "Boligbyggeriet fra 1950" og "Byplanlægningens historie fra 1850".

Jens Simonsen oplyste, at interessen for Københavns historie, som endte med "Fra Bispetid til Borgertid", stoppede da Forchhammer gik af, men at der fandtes flere kapitler om voldens fald, havnen osv. i renskrift, men aldrig udgivet (findes i Byplanlaboratoriet), og derudover om brokvartererne i håndskrift. Det var bl.a. Malling, Karen Klixbøll m.fl., der havde arbejdet på de historiske kapitler.

Kirsten Andersen konstaterede, at det især var arkitekter, der havde arbejdet i byplanlægningens værksted i de år, hvilket også afspejlede sig i de valgte foredragsholdere. Det bliver anderledes efter 50'erne, hvor økonomer og andre faggrupper blander sig i koret af planlæggere. Hun fandt, at det var væsentligt at dykke ned i byplanlægningens historie for at forstå den nuværende situation og henviste til Tim Knudsens undersøgelse af Københavns kommunes planlægning før 1. verdenskrig og den efterfølgende bureaukratisering. Hun mente at kunne konstatere den samme bureaukratisering af planlægningen i dag og henviste til Finn Kjærdsdams nødråb om "Vi er i krise".

Hun havde for sin egen skyld lavet en kalender for de vigtigste byplansituationer og opfordrede andre til at gøre ligeså, så den ikke blev for énøjet (kalenderen udsendes med referat og udvalget modtager gerne jeres udspil og kommentarer).

Tim Knudsen kom med bud på nogle studier, der burde foretages om: forholdet mellem politikere og planlæggere, forholdet mellem planlæggere indbyrdes og hvilke tangenter man har spillet på med overtalelse, agitation m.v.

Han opfordrede til, at byplanhistorisk udvalg tog kontakt med tilsvarende organisationer i udlandet, idet han mente, at der var en parallelludvikling - byplanbølger - i de vestlige lande.

Jens Kvorning uddybede med, at spansk byplanhistorie afspejler denne internationalisme. Fascisternetog gerne ideer til sig fra udlandet og udgav dem som deres egne.

Mammen mente, at seminaret om 40'erne og 50'erne havde været særlig præget af den københavnske og statslige planlægning. Han håbede på et seminar næste år om 60'erne, hvor de private konsulentvirksomheder blomstrede op.

Vibeke Dalgas opsummerede og svarede på de mange spændende indlæg. Hendes sammenfatning afslutter dette referat.

Sammenfatning af indlæg fra Seminar om 40-ernes og 50-ernes byplanhistorie, v/Vibeke Dalgas.

Poul O. Pedersen savnede en nærmere belysning af erhvervsudviklingen.

V.D. enig. Oplyste at DB i 1988 vil tage emnet op på det store byplanmøde. I den anledning ville Byplanhistorisk udvalg forsøge at lave en note om "Gladsaxe industriområde", hvor den gamle byplanvedtægt netop er blevet afløst af en ny lokalplan.

Myrup nævnte Arthur Bach, Ringkøbing, som en nøgleperson i forbindelse med regulering af småbyerne.

Desuden nævnte han, at økonomerne begyndte at blande sig i planlægningsdiskussioner efter krigen. Eksempelvis Lemberg, Stenshøj, Ingvarsen. Der blev bl.a. lavet et pionerarbejde i Holstebro.

V.D. måtte beklage, at vi ikke havde nået at interviewe Bach, han var med på vores liste over nøglepersoner.

Enig i at der burde skrives om disse økonomer og evt. Holstebro. Opfordrede til, at økonomerne selv tog dette punkt op.

J. Møllgaard, SBI, foreslog, at man skelnede mellem:

- 1) Byplanlægningens historie
- 2) Bebyggelsens historie.

Der lå flere "skuffeprojekter" hos medarbejderne, bl.a. om Gørlev stationsby, Salling og Skive. J. Møllgaard prøvede at "kilde dem lidt" på SBI for også at tage fat på byplanhistoriske spørgsmål.

V.D. opfordrede SBI til at tage byplanhistoriske emner op og sagde, at Byplanhistorisk udvalg gerne ville se på "skuffeprojekterne" i forbindelse med note-serien.

Finn Kjærdsdam orienterede om, at man fortrinsvis arbejdede fremadrettet og problemorienteret på AUC. Der var ikke store problemer i historien.

Dog - "vi er i krise" - sagde F. Kjærdsdam og konkretiserede denne ved nogle stikord på tavlen om kommunikationskløften mellem Praktisk niveau/Intentionsniveau og Metode/Teori.

V.D. mente, at kriseproblemerne var langt alvorligere. Det er en tillidskrise til planlægningens kvalitative indhold i forhold til menneske og natur.

V.D. henviste i denne forbindelse til det sidste 10-års kvindelitteratur, der udgjorde et nyt og væsentligt bidrag til samfundsdebatten. Et af formålene med udvalgets arbejde er netop at bidrage til den aktuelle debat om planlægningen med baggrund i en kritisk vurdering af resultaterne af dette århundredes planlægningsindsats.

Tim Knudsen advarede mod, at arkitekterne trængte andre faggrupper i

baggrunden ved historieskrivningen. F.eks. var Ambt, Bjerre og Forchhammer centrale personer i den københavnske planlægning. V.D. meget enig. Seminaret mange indlæg havde allerede vist, hvor betydningsfuld den tværfaglige forskning var. V.D. opfordrede til en udbygning og koordination af det tværfaglige samarbejde.

Ena Hvidberg redegjorde for de kulturhistoriske aspekter i forbindelse med undersøgelser af "folkelivet" i nyere tid. E.H. advarede mod at nedbryde kulturhistoriske værdier, som folk forstår og sætter pris på. Så gerne flere undersøgelser af folks liv og brug af de givne omgivelser.

I undersøgelser af denne art kunne der efter V.D.'s opfattelse netop blive tale om et værdifuldt tværfagligt tjek, set i forhold til samfundsudviklingen og planlægningens hidtidige resultater.

V.D. opfordrede endvidere til, at de forskellige læreanstalter, universitetscentre og institutioner, der beskæftigede sig med byplanhistorisk forskning, udarbejdede litteraturlister over foreliggende forskning evt. med den af Byplanhistorisk udvalg foreslåede opdeling ved seminarerne.

1. 20-erne og 30-erne
2. 40-erne og 50-erne
3. 60-erne og 70-erne
4. Efter 1977.

Udvalget ville gerne medvirke til at samle og udgive disse lister.

Endvidere henviste V.D. til den ved seminaret fremlagte litteraturliste fra Byplanlaboratoriet, omhandlende bibliotekets litteratur fra 40-erne og 50-erne.

Jens Simonsen oplyste, at der stadig lå udgivne manuskripter til fortsættelse af den københavnske byplanhistorieskrivning fra Forchammers tid. Materialet var udarbejdet af: Malling, Lebak, Klix-bøll m.fl.

Denne opgave burde efter V.D.'s mening absolut tages op, evt. i et samarbejde mellem Byplanhistorisk udvalg og Jens Simonsen (Københavns kommune).

Kirsten Andersen havde udarbejdet en kronologisk liste over væsentlige byplanbegivenheder for perioden 40-erne og 50-erne og opfordrede de tilstedeværende til selv at korrigere og supplere denne og sende den til udvalget.

Tim Knudsen pegede på en række relevante emner til forskning:

1. Forholdet til politikerne
2. Forholdet internt i "planlæggerkollektivet"
3. Styringsformer og påvirkningsformer
4. Succeserne - der fortrinsvis har bygget på uformel påvirkning.

Desuden bør udvalget prioritere, at vi har føling med den internationale byplanhistorieforskning, idet der tilsyneladende er en vældig parallellitet i udviklingerne!

V.D. fandt de fire punkter særdeles værdifulde for det videre arbejde ikke mindst i forbindelse med kommende seminarer og dialoger mellem forskerne.

Der havde lidt efter lidt udviklet sig den arbejdsmetode i udvalget, at noter og interviews blev lavet, når lejlighed bød sig, mens seminarerne åbnede mulighed for en mere systematisk og oversigtelig diskussion.

Vedrørende kontakten med udlandet var vi ved at finde frem til en overkommelig arbejdsform.

Hans Mammen mente, at dagens indlæg havde været for orienterede mod København og centraladministrationen. Der måtte synspunkter med udefra, f.eks. fra konsulenttegnestuerne, der havde haft en central rolle i plan-debatten.

V.D. kunne helt støtte disse synspunkter. Havde selv samme oplevelser.

Til slut konstaterede V.D., at der i løbet af dagen havde været så mange påpegninger af, at det store "boom" i planlægningen først kom i 60-erne og 70-erne, at udvalget nødvendigvis måtte holde et seminar herom snarest muligt!

Gødt hjulpet af tilråb fra salen blev konklusionen, at endnu et seminar skulle holdes i juni 1988 og handle om 60-erne og 70-erne indtil kommuneplanlovens gennemførelse i 1977.

Dansk Byplanlaboratorium

byplanhistorisk udvalg

den 11. juni 1987

Deltagerliste til 2. seminar: "Byplanhistorisk forskning med henblik på 40'ernes og 50'ernes byplanhistorie".

John Allpass, arkitekt, byplankonsulent
Lisbeth Balslev, forskningsbibliotekar, Kunstakademiets bibliotek
Ulf Christiansen, cand. polit., Statens Byggeforskningsinstitut
Erik Bølling, arkitekt, Lærestalernes fælles byplankursus
Roy Draiby, arkitekt (tidl. regionplanlægger og lektor på DTH)

Ole Dybbro, arkitekt, professor, Roskilde Universitetscenter
Peter Foldager, lektor, Danmarks Tekniske Højskole
Niels Boje Groth, civilingeniør, Statens Byggeforskningsinstitut
Arne Gaardmand, arkitekt, kontorchef, Planstyrelsen
Carl Evald Hansen, arkitekt, Planstyrelsen

Ena Hvidberg, museumsinspektør, Nationalmuseet
Ole Hyltoft, lektor, Institut for økonomisk historie, Kbh.s Universitet
Thomas Høyrup, Institut for europæisk Folkelivsforskning, Lyngby
Finn Kjærdsdam, lektor, Aalborg Universitetscenter
Tim Knudsen, lektor, Institut for Samfundsfag, Kbh.s Universitet

Jens Kvorning, arkitekt, Kunstakademiets arkitektskole
Kristian Larsen, arkitekt, Danmarks Tekniske Højskole
Kai Lemberg, generalplandirektør, Københavns kommune
Poul Lyager, civilingeniør
Hans Mammen, arkitekt, professor, Arkitektskolen i Århus

H. P. Myrup, professor, Århus Universitet
Johs. Møllgaard, konstruktør, forsker, Statens Byggeforskningsinstitut
Poul O. Pedersen, civilingeniør, Center for udviklingsforskning
Jørgen Sestoft, arkitekt, prorektor, Kunstakademiets arkitektskole

Jens Simonsen, afdelingsingeniør, Københavns kommune
Poul Erik Skriver, arkitekt (tidl. redaktør af ARKITEKTEN)
Hans Hartvig Skaarup, arkitekt, direktør, Dansk Arkitekturcenter
Ole Winding, arkitekt, Arkitektskolen i Århus

Byplanhistorisk udvalg:

Vibeke Dalgas, arkitekt (formand)
Knud Bidstrup, redaktør
Bo Grønlund, arkitekt, Kunstakademiets arkitektskole
Kirsten Andersen, arkitekt, Hovedstadsrådet
Poul Strømstad, museumsinspektør, Nationalmuseet

Sven Allan Jensen, arkitekt
Edmund Hansen, arkitekt
Stefan Ott, professor, arkitekt, Danmarks Tekniske Højskole
Lisa la Cour, bibliotekar, Dansk Byplanlaboratorium

PLANTING

1911

